

Національний
банк України

Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку

2020 рік

Передмова

Річний звіт з оверсайта інфраструктури фінансового ринку (далі – Звіт) є регулярною публікацією Національного банку України (далі – Національний банк), підготовленою з метою підвищення прозорості діяльності регулятора в частині виконання функції оверсайта, спрямованої на забезпечення надійного, ефективного та безперервного функціонування інфраструктур фінансового ринку.

Національний банк щорічно розкриває інформацію про діяльність з оверсайта як важливої функції центрального банку, направленої, зокрема, на зменшення ризиків, що властиві інфраструктурам фінансового ринку. Основна увага регулятора приділяється насамперед значущим інфраструктурам, порушення діяльності яких може впливати на фінансову та економічну стабільність.

У межах реалізації функції оверсайта Національний банк постійно взаємодіє з інфраструктурами фінансового ринку, здійснює моніторинг та оцінювання їх діяльності, вивчає світові тенденції, упроваджує кращий досвід провідних країн світу та міжнародні стандарти оверсайта, стимулює учасників ринку до приведення своєї діяльності у відповідність до цих стандартів.

Звіт містить загальну інформацію про результати оверсайта в Україні у 2020 році, а саме щодо оцінювання інфраструктур фінансового ринку (платіжних систем та інфраструктур фондового ринку) на відповідність міжнародним стандартам оверсайта, загальних результатів такого оцінювання та вироблених рекомендацій, моніторингу платіжних систем, у тому числі аналізу показників їх діяльності, розвитку платіжної інфраструктури в Україні, світових тенденцій оверсайта тощо.

Зміст

Скорочення та аббревіатури	4
1. Загальні положення	5
1.1. Розвиток оверсайта в Україні	5
1.2. Об'єкти оверсайта платіжних систем	7
1.3. Об'єкти оверсайта інфраструктур фондового ринку	8
2. Моніторинг платіжних систем	9
2.1. Об'єкти оверсайта, які увійшли до категорій важливості в 2020 році	9
2.2. Загальна інформація щодо виїзного/безвиїзного моніторингу та заходів впливу	11
2.3. Аналіз показників діяльності платіжних систем в Україні та їх динаміки	12
2.3.1. Система електронних платежів Національного банку	13
2.3.2. Карткові платіжні системи	20
2.3.3. Системи переказу коштів	26
2.3.4. Приймання платежів готівкою для подальшого переказу	29
3. Оцінювання ІФР на відповідність міжнародним стандартам	32
3.1. Оцінювання інфраструктур фондового ринку	33
3.2. Оцінювання платіжних систем	34
4. Заключні положення	36
Тенденції та перспективи розвитку оверсайта у світі	36

Скорочення та аббревіатури

ВПС – внутрішньодержавна платіжна система;

Закон про платіжні системи – Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”;

Закон про Національний банк – Закон України “Про Національний банк України”;

ІФР – інфраструктура(и) фінансового ринку (платіжні системи та інфраструктури фондового ринку);

МВФ – Міжнародний валютний фонд;

МПС – міжнародна платіжна система;

НБУ, Національний банк – Національний банк України;

НДУ - Національний депозитарій України;

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

ОППІ – оператор послуг платіжної інфраструктури;

Положення № 755 – Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків, в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 28 листопада 2014 року № 755 (зі змінами);

Реєстр – реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури;

СЕП – Система електронних платежів Національного банку;

СРЦП – система розрахунків у цінних паперах;

ТР – торговий репозиторій;

ЦДЦП – центральний депозитарій цінних паперів;

ЦКА – центральний контрагент;

PFMI (Principles for Financial Market Infrastructures/Принципи для інфраструктур фінансового ринку) – міжнародні стандарти оверсайта, розроблені Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків (Committee on Payments and Market Infrastructures, Bank for International Settlements) та Міжнародною організацією комісій із цінних паперів (International Organization of Securities Commissions);

RTGS (real-time gross settlement systems) – платіжна система згідно з міжнародною класифікацією, яка здійснює переказ коштів великих сум в режимі реального часу.

1. Загальні положення

1.1. Розвиток оверсайта в Україні

Відповідно до міжнародних стандартів оверсайта (PFMI) виокремлюють п'ять інфраструктур фінансового ринку, за якими здійснюється оверсайт центральними банками:

- 1) платіжні системи;
- 2) центральні депозитарії цінних паперів;
- 3) системи розрахунків у цінних паперах;
- 4) центральні контрагенти;
- 5) торгові репозиторії.

Оверсайт платіжних систем в Україні на сьогодні здійснюється відповідно до статті 7 Закону про Національний банк та статті 41 Закону про платіжні системи, а також нормативно-правових актів Національного банку.

Оверсайт платіжних систем включає три основні етапи, які відповідають підходам Банку міжнародних розрахунків¹ та Європейського центрального банку² у сфері оверсайта: 1) моніторинг платіжних систем; 2) оцінювання цих систем на відповідність законодавству та міжнародним стандартам оверсайта; 3) надання за потреби вказівок та рекомендацій щодо вдосконалення діяльності та застосування заходів впливу (у разі порушення законодавства України).

Об'єктами оверсайта платіжних систем є платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем, розрахункові банки та ОППІ. На початку 2021 року в першому читанні був ухвалений новий Закон про платіжні послуги (на заміну Закону про платіжні системи), який, зокрема, передбачає вихід на платіжний ринок нових гравців та відповідно розширення кола об'єктів оверсайта платіжної інфраструктури. Так, проектом нового закону передбачено поширення оверсайта також на платіжні інструменти, платіжні схеми, а також на електронні та цифрові гроші.

Оверсайт інфраструктур фондового ринку в Україні здійснюватиметься Національним банком згідно з Меморандумом "Про взаєморозуміння стосовно співробітництва з оверсайта та нагляду за інфраструктурами ринків капіталу в Україні", підписаного з НКЦПФР у липні 2020 року. Цей документ створив основи для виконання Національним банком функції оверсайта інфраструктур фондового ринку та подальшого проведення їх оцінювання на відповідність міжнародним стандартам PFMI.

За результатами оцінювання розроблятимуться рекомендації, зокрема, щодо управління ризиками в інфраструктурах фондового ринку (детально про оцінку цих інфраструктур в 2020 у розділі 3 цього Звіту). Крім того, регулятори домовилися разом працювати над змінами до законодавства з метою закріплення відповідних повноважень Національного банку.

Самооцінювання виконання Національним банком обов'язків з оверсайта ІФР

У 2020 році Національний банк уперше здійснив самооцінювання виконання своїх обов'язків як регулятора з оверсайта ІФР згідно з міжнародними стандартами.

Самооцінювання здійснювалося з урахуванням рекомендацій експертів МВФ з метою визначення повноти дотримання центральним банком обов'язків, установлених міжнародними стандартами, у частині виконання функції оверсайта ІФР, а також оцінки ефективності та результативності співпраці з іншими регуляторами фінансового ринку.

Під час самооцінювання було охоплено всі п'ять обов'язків центрального банку щодо здійснення оверсайта відповідно до PFMI, а саме:

- A. Оверсайт інфраструктур фінансового ринку;
- B. Повноваження та ресурси з оверсайта;

¹ [Central bank oversight of payment and settlement systems](#) (Committee on Payment and Settlement Systems BIS).

² [Eurosystem oversight policy framework](#) (ECB).

- C. Розкриття політики стосовно ІФР;
- D. Застосування принципів для ІФР;
- E. Співпраця з іншими органами влади.

За результатами самооцінювання підготовлено Звіт, який описує виконання Національним банком обов'язків з оверсайта таких системно значущих ІФР в Україні:

- платіжної системи СЕП;
- центрального депозитарію цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах, функції яких виконує ПАТ "Національний депозитарій України";
- центрального контрагента, функції якого виконує ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ".

Під час самооцінювання проаналізовано:

- достатність повноважень та ресурсів Національного банку для забезпечення виконання обов'язків центрального банку відповідно до PFMI;
- відповідність політики та процедур з оверсайта міжнародним стандартам PFMI;
- рівень співпраці з іншими регуляторами з питань оверсайта інфраструктур фінансового ринку.

За результатами самооцінювання встановлено, що діяльність Національного банку стосовно виконання обов'язків регулятора щодо оверсайта ІФР у цілому відповідає міжнародним стандартам оверсайта.

Методичні рекомендації щодо управління операційним ризиком (у тому числі кіберризиком та безперервністю діяльності)

На сьогодні значна увага центральних банків зосереджена на управлінні кіберризиком та ризиками, пов'язаними з можливостями шахрайства, щодо яких Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Міжнародною організацією комісій з цінних паперів у 2016 році розроблено окремий документ, який доповнює міжнародні стандарти оверсайта PFMI.

Одними з ключових напрямів зазначеного документа є необхідність у забезпеченні регулятором інфраструктур фінансового ринку рекомендаціями щодо підвищення кіберстійкості. ІФР, зі свого боку, повинні вжити необхідних заходів для підвищення кіберстійкості, беручи до уваги зазначені рекомендації.

Так, у 2020 році, з урахуванням підходів міжнародних фінансових інституцій щодо забезпечення кіберстійкості Національний банк розробив Методичні рекомендації щодо управління операційним ризиком (у тому числі кіберризиком та безперервністю діяльності) та забезпечення зберігання інформації про клієнтів важливими об'єктами платіжної інфраструктури (далі – Методичні рекомендації).

Методичні рекомендації поширюються на всі об'єкти платіжної інфраструктури, а також на інфраструктури фондового ринку.

Методичні рекомендації спрямовані на оперативне виявлення кіберзагроз, кібератак, кіберінцидентів, визначення їх наслідків, мінімізації їх впливу та встановлення часу відновлення здійснення/надання критичних послуг/операцій, забезпечення планового рівня функціонування платіжної інфраструктури, підвищення надійності платіжних систем, забезпечення зберігання інформації про клієнтів та захисту інтересів користувачів.

Методичні рекомендації опубліковано на сторінці офіційного Інтернет-представництва Національного банку³.

³ [Посилання на Методичні рекомендації.](#)

Удосконалення оверсайта за системно значущими платіжними системами

У 2020 році Національний банк продовжив роботу над упровадженням ризик-орієнтованого оверсайта, урахувавши рекомендації експертів МВФ, та над удосконаленням оверсайта за системно важливими ІФР в Україні.

Відповідно до міжнародних стандартів оверсайта основна увага регулятора під час здійснення оверсайта платіжних систем має приділятися системно важливим платіжним системам. З метою запровадження моніторингу системно важливих платіжних систем під час їх оверсайта Національним банком розроблено відповідну систему показників. Під час розробки було враховано досвід Банку міжнародних розрахунків, Світового банку, Європейського центрального банку (TARGET2) та центральних банків світу: Англії (CHAPS), Нідерландів (TARGET2), Швеції (RIX), Фінляндії (TARGET2), Чехії (CERTIS), Індонезії (BI-RTGS) тощо.

Відповідно до зазначеної системи показників передбачається здійснення Національним банком моніторингу системно важливої платіжної системи за такими групами показників як ефективність та результативність діяльності платіжної системи, індикатори ризиків тощо.

На сьогодні єдиною системно важливою платіжною системою в Україні є СЕП. Результати моніторингу СЕП за вищезазначеною системою показників наведені в розділі 2 цього Звіту.

1.2. Об'єкти оверсайта платіжних систем

Відповідно до статті 9 Закону про платіжні системи Національний банк веде Реєстр. Об'єкти оверсайта платіжних систем мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом унесення відомостей про них до Реєстру (крім платіжних систем, створених Національним банком).

Станом на 31.12.2020 в Україні зареєстровано 48 платіжних систем:

- 16 – створені банками України (сім систем переказу коштів та дев'ять внутрішньобанківських систем);
- 19 – створені небанківськими установами України;
- 13 – створені нерезидентами (дев'ять систем переказу коштів та чотири карткові платіжні системи),

а також дві платіжні системи, створені Національним банком.

Загальна кількість учасників платіжних систем (крім СЕП⁴) становила 129, з яких:

- 69 – банки,
- 60 – небанківські установи.

Серед платіжних систем, що створені резидентами, найбільшу кількість учасників-резидентів у 2020 році мали такі платіжні системи:

- ВПС "FLASHPAY" (ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ") – 49 (із них 47 – небанківські установи);
- МПС "Welsend" (АБ "Укргазбанк") – 33 (із них шість – небанківські установи);
- ВПС "Фінансовий світ" (ТОВ "Українська платіжна система" – 26 (із них 22 – небанківські установи).

Прямими учасниками міжнародних карткових систем станом на 31.12.2020 були 68 банків та 1 небанківська установа (АТ "Укрпошта"). Непрямими учасниками цих систем були 19 небанківських установ, що діяли через сім прямих учасників (банків).

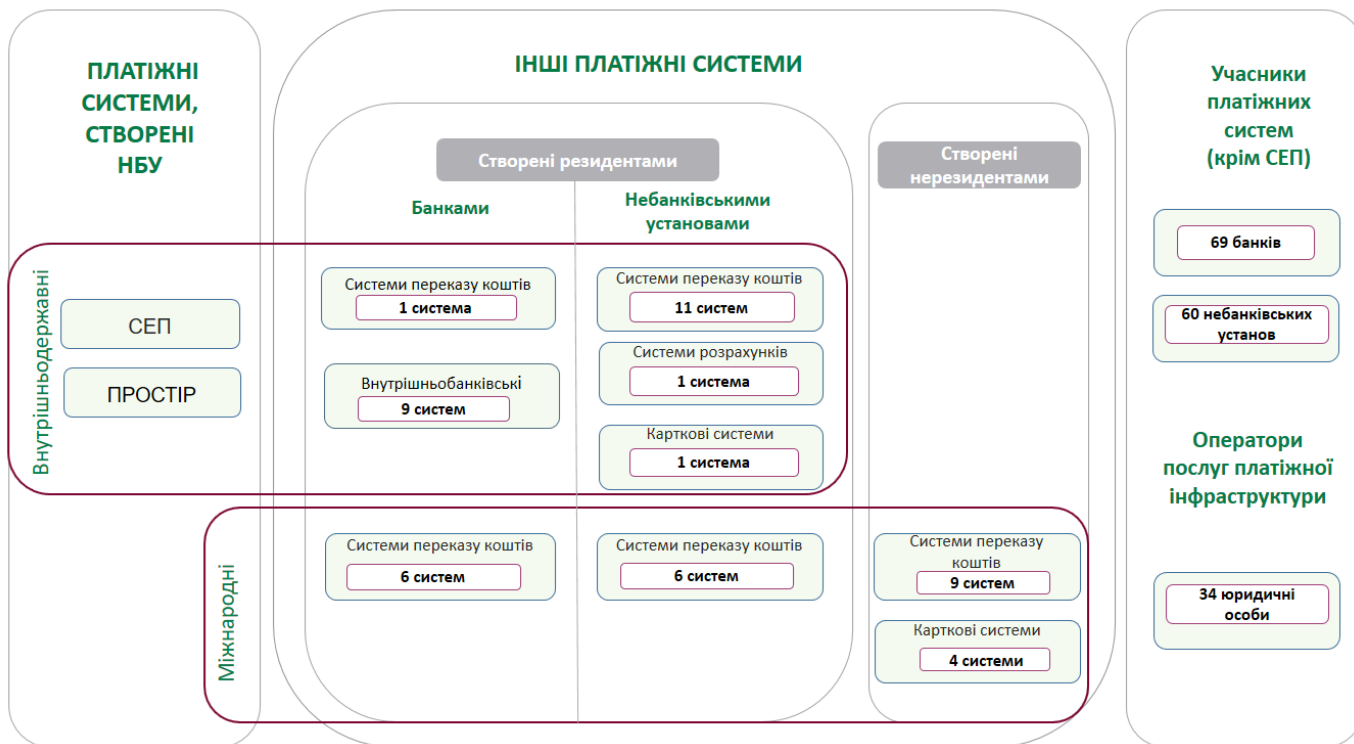
Прямими та непрямыми учасниками систем переказу коштів, створених нерезидентами, були:

- 54 банки;
- п'ять небанківських установ (ПрАТ "Українська фінансова група", ТОВ "НоваПей", ТОВ "ФК "ПРОФІНЕФ", АТ "Укрпошта", АТ "ФК "Аверс").

⁴ Детально про СЕП у розділі 2 цього Звіту.

Станом на 31.12.2020 в Україні зареєстровано 34 оператори послуг платіжної інфраструктури.

Перелік усіх платіжних систем, їх учасників, а також операторів послуг платіжної інфраструктури, відомості щодо яких унесено Національним банком до Реєстру, розміщено на сторінці [офіційного Інтернет-представництва Національного банку](#).

Мал. 1 Об'єкти оверсайта платіжних систем станом на 31.12.2020

1.3. Об'єкти оверсайта інфраструктур фондового ринку

Об'єктами оверсайта інфраструктур фондового ринку в Україні є такі установи:

- ПАТ “Національний депозитарій України”, який відповідно до Закону України “Про депозитарну систему України” є ЦДЦП, а також виконує функції СРЦП;
- Депозитарій Національного банку, який виконує функції ЦДЦП та СРЦП;
- ПАТ “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”, який виконує функції ЦК.

На сьогодні в Україні немає такої інфраструктури як торговий репозиторій у зв'язку з тим, що немає відповідних норм законодавства. Водночас у червні 2020 року був прийнятий Закон України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” (набирає чинності з 01.07.2021), яким передбачено створення та функціонування в Україні ТР. Після створення такої інфраструктури та внесення відповідних змін до законодавства функція Національного банку з оверсайта згідно з міжнародними стандартами PFMI поширюватиметься також і на ТР.

2. Моніторинг платіжних систем

2.1. Об'єкти оверсайта, які ввійшли до категорій важливості в 2020 році

З огляду на ризик-орієнтований підхід щодо оверсайта та згідно з міжнародною практикою Національний банк щорічно здійснює розподіл платіжних систем за категоріями важливості для приведення діяльності цих систем у відповідність до міжнародних стандартів PFMI та підвищення їх надійності й ефективності.

До діяльності платіжних систем, які займають значну частку на платіжному ринку та ввійшли до однієї з категорій важливості, Національний банк застосовує посилені вимоги, які ґрунтуються на міжнародних стандартах оверсайта, зокрема стосовно управління та організації діяльності, доступу та участі в платіжній системі, системи управління ризиками, забезпечення кіберстійкості, управління безперервністю діяльності тощо.

Інформація щодо розподілу платіжних систем за категоріями важливості використовується Національним банком, зокрема, для визначення об'єкта комплексного та/або тематичного оцінювання, а також для планування перевірок.

Критеріями віднесення платіжної системи до певної категорії є обсяги операцій та види послуг, що надаються системою (Табл. 1).

Категорії важливості платіжних систем в Україні	Критерії визначення важливості платіжних систем ⁵
Системно важлива	> 10% міжбанківських переказів у країні; перекази за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку; забезпечення врегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.
Соціально важлива	> 10% внутрішньодержавних та транскордонних переказів; > 10% операцій із використанням ЕПЗ;
Важлива	5–10% міжбанківських переказів; 5–10% внутрішньодержавних та транскордонних переказів; 5–10% операцій із використанням ЕПЗ; > 5% внутрішньодержавних переказів; > 5% транскордонних переказів; єдина на ринку за видом послуг.

Табл. 1 Категорії важливості платіжних систем в Україні та їх критерії

Результати моніторингу діяльності платіжних систем у 2020 році свідчать про таке. Єдиною **системно важливою** платіжною системою в Україні залишається СЕП.

Системна важливість СЕП зумовлена тим, що вона забезпечує:

- здійснення 96% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України;
- здійснення переказів коштів за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;
- врегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.

У категорії **соціально важливих** платіжних систем за результатами діяльності у 2020 році також змін не відбулося. Усі платіжні системи, які за результатами діяльності в 2019 році були визнані Національним банком соціально важливими платіжними системами, підтвердили свій статус і у 2020 році (Табл. 2).

У категорії **важливих** платіжних систем за результатами 2020 року дві платіжні системи: "Leo" (ТОВ ФК "Леогеймінг Пей") та "PrivatMoney" (АТ КБ "ПриватБанк") є новими порівняно з 2019 роком. Платіжна система "FLASHPAY", (ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"), яка за результатами 2019 року була віднесена до категорії важливих платіжних систем, у 2020 році не відповідає критеріям важливості та втратила статус важливої платіжної системи в Україні (Табл. 3).

⁵ Детально критерії важливості платіжних систем визначені в Положенні № 755.

Частка обсягів операцій платіжної системи		
Найменування платіжної системи та платіжної організації	від загальної суми (145 млрд дол. США) операцій з використанням електронних платіжних засобів (емітованих резидентами та нерезидентами), виконаних системами роздрібних платежів на території України	від загальної суми (12,74 млрд дол. США) внутрішньодержавних і транскордонних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами
“MasterCard” MasterCard International Incorporated США	65% (94 млрд дол. США)	
“Visa” Visa International Service Association США	34% (49 млрд дол. США)	
“NovaPay” ТОВ “НоваПей”		34% (4,39 млрд дол. США)
“Western Union” Western Union Financial Services Inc./ Western Union Network (France), SAS США/Франція		15% (1,86 млрд дол. США)
“Поштовий переказ” АТ “Укрпошта”		14% (1,82 млрд дол. США)

Табл. 2. Платіжні системи, які ввійшли до категорії соціально важливих платіжних систем

Частка обсягів операцій платіжних систем, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами:			
Найменування платіжної системи та платіжної організації	від загальної суми (12,74 млрд. дол.США) внутрішньодержавних і транскордонних переказів коштів	від загальної суми (9,5 млрд. дол. США) внутрішньодержавних переказів коштів	від загальної суми (3,25 млрд. дол. США) транскордонних переказів коштів
“Фінансовий світ” ТОВ “Українська платіжна система”	9% (1,2 млрд дол. США)	13% (1,2 млрд дол. США)	
“MoneyGram” MoneyGram Payment Systems Inc. (США)	6% (0,71 млрд дол. США)		22% (0,71 млрд дол. США)
“City 24” ТОВ “ФК “ФЕНІКС”		6% (0,6 млрд дол. США)	
“Leo” ТОВ “ФК “Леогеймінг Пей”		5,3% (0,5 млрд дол. США)	
“RIA” CONTINENTAL EXCHANGE SOLUTIONS INC (США)			8% (0,25 млрд дол. США)

“PrivatMoney” АТ КБ “ПриватБанк”		7% (0,24 млрд дол. США)
“INTELEXPRESS” АТ “Мікрофінансова організація “ІНТЕЛЕКСПРЕС” (Грузія)		5,02% (0,16 млрд дол. США)

Табл. 3. Платіжні системи, які ввійшли до категорії важливих платіжних систем

У 2020 році Національний банк у Положенні № 755 установив порядок та критерії важливості для визначення значущих операторів послуг платіжної інфраструктури. До значущого ОППІ встановлено посилені вимоги щодо забезпечення безперервності діяльності.

ОППІ є установами, які надають окремі види послуг у платіжних системах або здійснюють операційні, інформаційні та інші технологічні функції щодо переказу коштів. ОППІ визнається Національним банком значущим, якщо він обробляє більше 10% операцій (за кількістю та/або сумою), оброблених у платіжних системах, унесених до Реєстру. За результатами моніторингу за 2020 рік до переліку значущих ОППІ вперше віднесено ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ”.

Найменування ОППІ	Частка обсягів операцій, оброблених оператором послуг платіжної інфраструктури	
	від загальної кількості (2,05 млрд шт.) операцій, оброблених ОППІ	від загальної суми (47,7 млрд дол. США) операцій, оброблених ОППІ
ПрАТ “Український процесінговий центр”	51% (1,05 млрд шт.)	59% (28,3 млрд дол. США)
ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ”	21% (0,44 млрд шт.)	14% (6,8 млрд дол. США)
ТОВ “ТАС ЛІНК”	15% (0,31 млрд шт.)	15% (7 млрд дол. США)

Табл. 4. Оператори послуг платіжної інфраструктури, які ввійшли до категорії значущих

2.2. Загальна інформація щодо виїзного/безвиїзного моніторингу та застосованих заходів впливу до об’єктів оверсайта

У межах **виїзного моніторингу** у 2020 році Національний банк здійснював перевірки об’єктів оверсайта платіжних систем з метою контролю за дотриманням ними законодавства України, виявлення та запобігання ризиковій діяльності.

Основні виявлені порушення під час виїзного моніторингу стосувалися:

- невідображення операцій щодо переказу коштів у системах обліку;
- надання недостовірної звітності щодо діяльності платіжних систем та їх учасників, подання якої передбачено нормативно-правовими актами Національного банку;
- надання послуг з порушенням вимог правил, узгоджених Національним банком;
- незабезпечення безперервності діяльності та захисту інформації;
- недотримання вимог законодавства України щодо захисту прав користувачів послуг платіжних систем.

У 2020 році у зв’язку з пандемією перевірки проводилися здебільшого у формі безвиїзних перевірок шляхом запитування в об’єкта оверсайта та подальшого аналізу інформації, документів та письмових пояснень щодо фактів, які можуть свідчити про порушення ним законодавства України з питань діяльності платіжних систем та переказу коштів.

За виявлені порушення Національний банк застосовував заходи впливу, передбачені статтею 41 Закону про платіжні системи.

Також шляхом здійснення **безвізного моніторингу** протягом 2020 року було забезпечено контроль за дотриманням об'єктами оверсайта вимог законодавства України, зокрема стосовно:

- здійснення діяльності об'єктами оверсайта виключно після їх реєстрації шляхом унесення відомостей до Реєстру;
- відповідності діяльності платіжних систем та їх учасників правилам, установленим платіжними організаціями відповідних платіжних систем;
- дотримання об'єктами оверсайта вимог нормативно-правових актів Національного банку, у тому числі щодо розміщення інформації на офіційних веб-сайтах платіжних організацій платіжних систем та їх учасників.

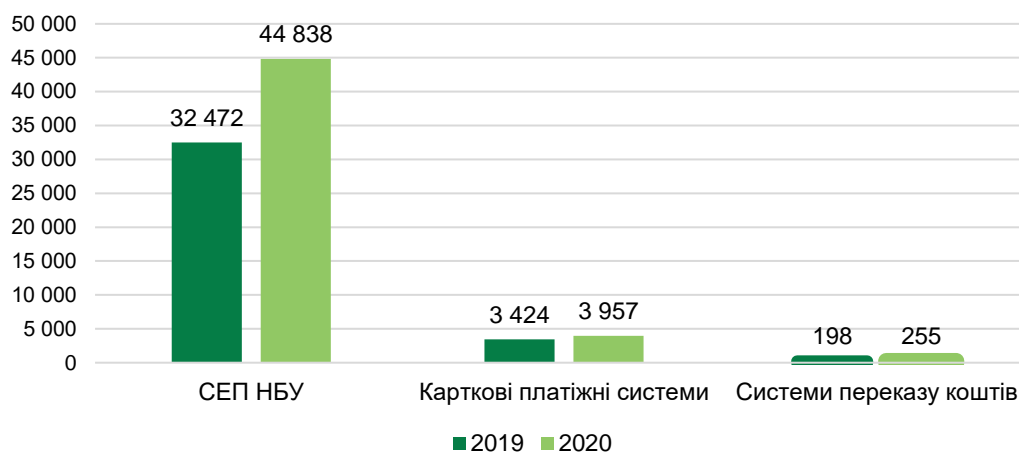
За результатами безвізного моніторингу Національний банк надіслав об'єктам оверсайта рекомендації щодо приведення їх діяльності у відповідність до вимог законодавства України.

2.3. Аналіз показників діяльності платіжних систем в Україні та їх динаміки

У 2020 році в Україні фактично здійснювали діяльність такі платіжні системи:

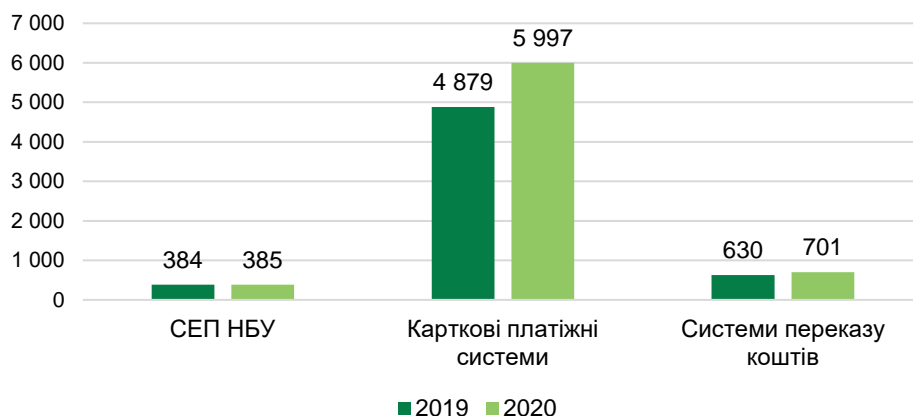
- СЕП;
- карткові платіжні системи ("MasterCard", "Visa", ПРОСТІР та інші);
- системи переказу коштів, серед яких:
 - 7 – систем, створених банками;
 - 15 – систем, створених небанківськими установами;
 - 8 – внутрішньобанківських систем;
 - 7 – систем, створених нерезидентами.

Найбільшу суму платежів і переказів у межах України в 2020 році традиційно здійснено в СЕП – 44,8 трлн грн, або 91,4 % усіх платежів та переказів у межах України. Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в карткових системах (майже 6 млрд шт., або 84,7%).

Графік 1. Сума платежів і переказів у межах України⁶, млрд грн

⁶ Кількість та сума безготівкових операцій, що здійснюються через СЕП, не враховують операції у власній мережі банків; кількість та сума операцій, здійснених через карткові платіжні системи, ураховують видаткові безготівкові та готівкові операції (як міжбанківські, так і операції Op-Us) та не враховують операції, здійснені з використанням платіжних карток, емітованих банками нерезидентами. Окремі типи операцій, що пов'язані з переказом коштів у карткових платіжних системах (наприклад, загальні обсяги щоденного клірингу) та в системах переказу коштів (наприклад, виплати переказів отримувачам – юридичним особам), також обліковуються як платежі в СЕП, що може призводити до дублювання окремих даних.

Графік 2. Кількість платежів і переказів у межах України, млн шт.

2.3.1. Система електронних платежів Національного банку

СЕП – державна платіжна система класу RTGS⁷, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в національній валюті через рахунки, відкриті в Національному банку. Національний банк є платіжною організацією та розрахунковим банком цієї системи. У 2020 році через СЕП здійснювалося 96% міжбанківських платежів в Україні.

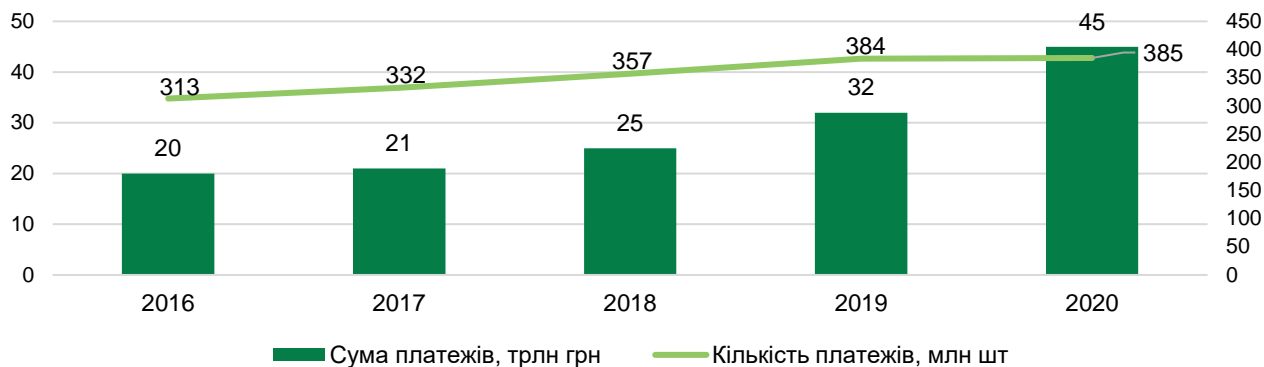
Учасниками СЕП є 74 банки України, Державна казначейська служба України та Національний банк. СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

Графік 3. Загальна кількість платежів, здійснених в Україні в 2020 році за прямими кореспондентськими рахунками банків та кореспондентськими рахунками банків у НБУ

У 2020 році СЕП було оброблено 385,3 млн початкових платежів на суму 44,8 трлн грн, що на 0,4% більше за кількістю та 38,1% за сумою, ніж у попередньому році. Загалом у СЕП у 2020 році щодобово у середньому оброблялося 1,5 млн платежів на суму 178,6 млрд грн.

⁷ Real-time gross settlement systems.

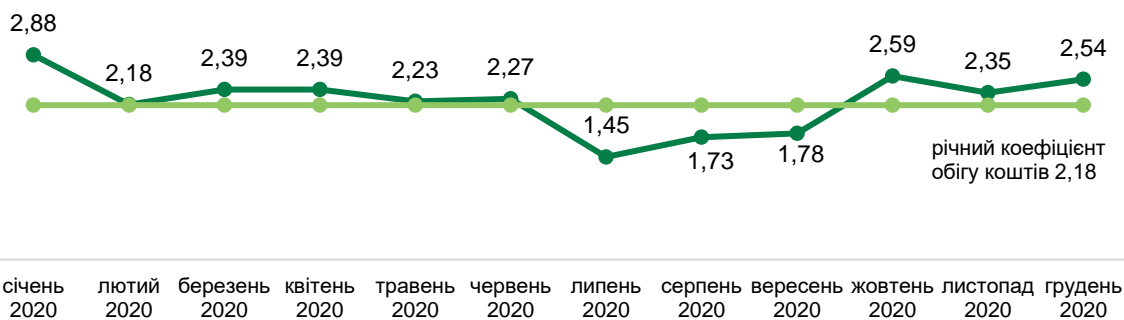

Графік 4. Загальний обсяг платежів, оброблених у СЕП у 2016–2020 роках

На початку 2021 року Національний банк розпочав здійснення моніторингу СЕП відповідно до документа “Система показників для системно важливих платіжних систем”, затвердженого у 2020 році. Згідно з цим документом та за прикладом провідних центральних банків світу Національний банк здійснює аналіз діяльності СЕП за кількісними та якісними показниками, зокрема, щодо ефективності та результативності СЕП, індикаторів ризиків платіжної системи тощо.

Показник ролі платіжної системи в економіці у співвідношенні до ВВП країни свідчить про важливість ролі платіжної системи в економіці країни. Так, сума платежів, що були оброблені у СЕП за 2020 рік, більше ніж у 10,7 рази перевищує ВВП⁸ України (у 2019 році цей показник становив 8,8 рази). Співвідношення денного обсягу операцій у СЕП до ВВП становило 4,3% (у 2019 році – 3,5%). Кількість днів, за які у СЕП були оброблені платежі на суму еквівалентну ВВП, становила 34 дні (у 2019 році – 41 день).

Коефіцієнт обігу коштів⁹ у системі, який показує скільки разів одна і та сама гривня використовується учасниками платіжної системи протягом визначеного проміжку часу, в СЕП у 2020 році становив 2,18, що на 41,3% більше, ніж у 2019 році. Найвище значення коефіцієнта спостерігалось у січні (коефіцієнт 2,88), жовтні (коефіцієнт 2,59) та грудні (коефіцієнт 2,54). Найнижче значення коефіцієнта обігу коштів – у липні – вересні 2020 року (від 1,45 до 1,78).

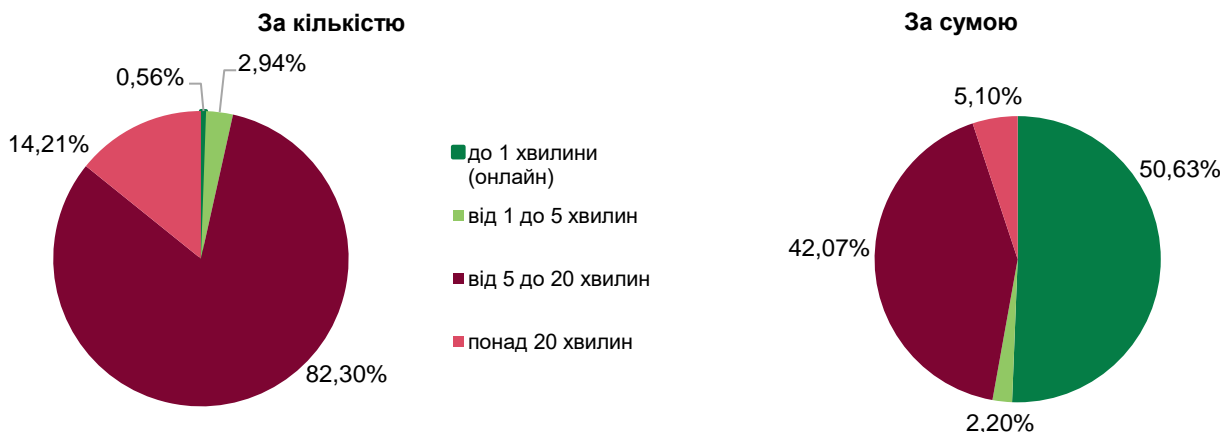

Графік 5. Динаміка зміни коефіцієнта обігу коштів у СЕП в 2020 році

Показник рівня сервісу за часом оброблення операцій у платіжній системі застосовується для аналізу розподілу операцій, оброблених у платіжній системі, з різною тривалістю оброблення, передбачених у платіжній системі. У 2020 році найбільша кількість платежів у СЕП оброблялися від 5 до 20 хвилин (82,30% від усіх платежів). Водночас 50,63% від усіх платежів за сумою оброблялися до 1 хвилини.

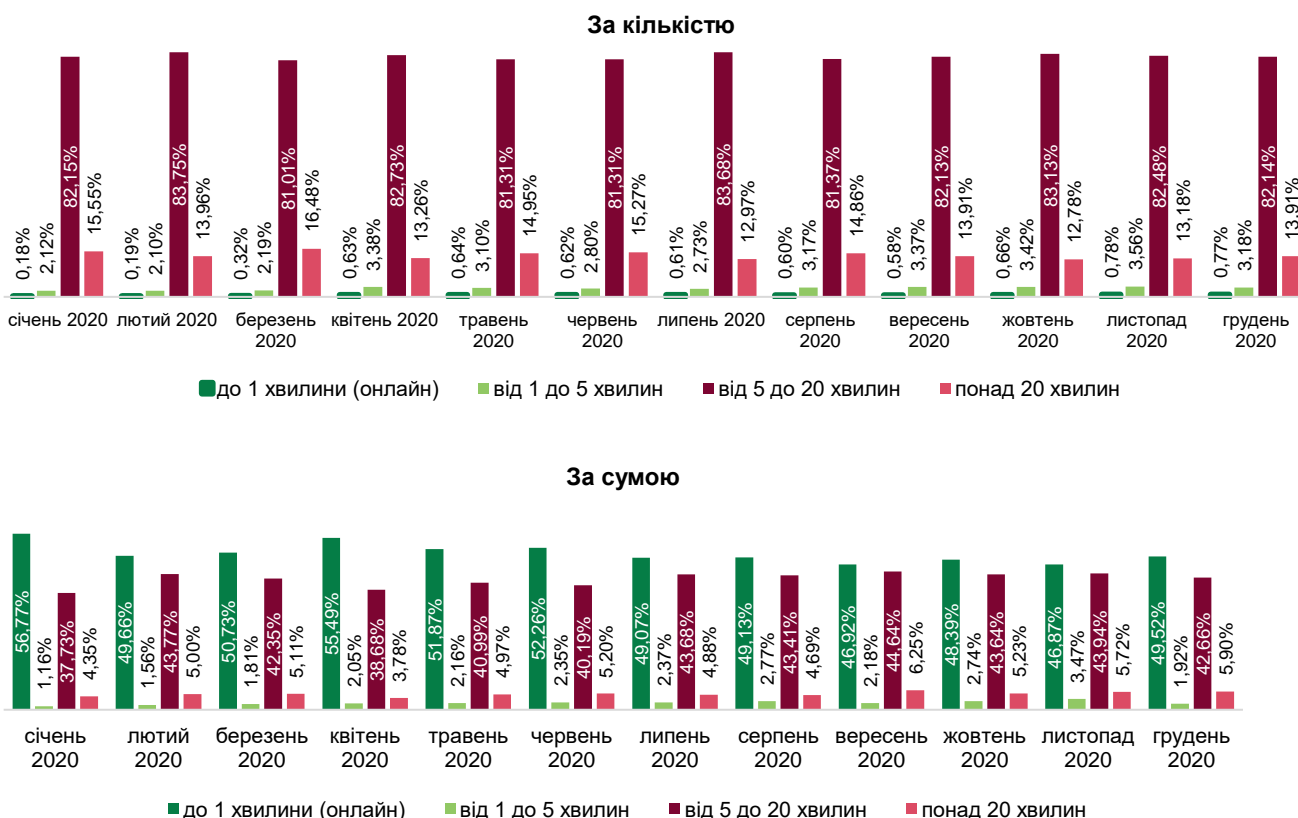
⁸ Тут і далі ВВП – номінальний валовий внутрішній продукт України у 2020 році.

⁹ Розраховується як співвідношення середньодобової суми платежів у СЕП до середньоденного залишку коштів на рахунках учасників системи.

Графік 6. Розподіл операцій за часом обробки у 2020 році, %

Водночас протягом 2020 року спостерігалось поступове зростання питомої ваги кількості платежів, оброблених до 1 хвилини з 0,18% у січні до 0,77% у грудні.

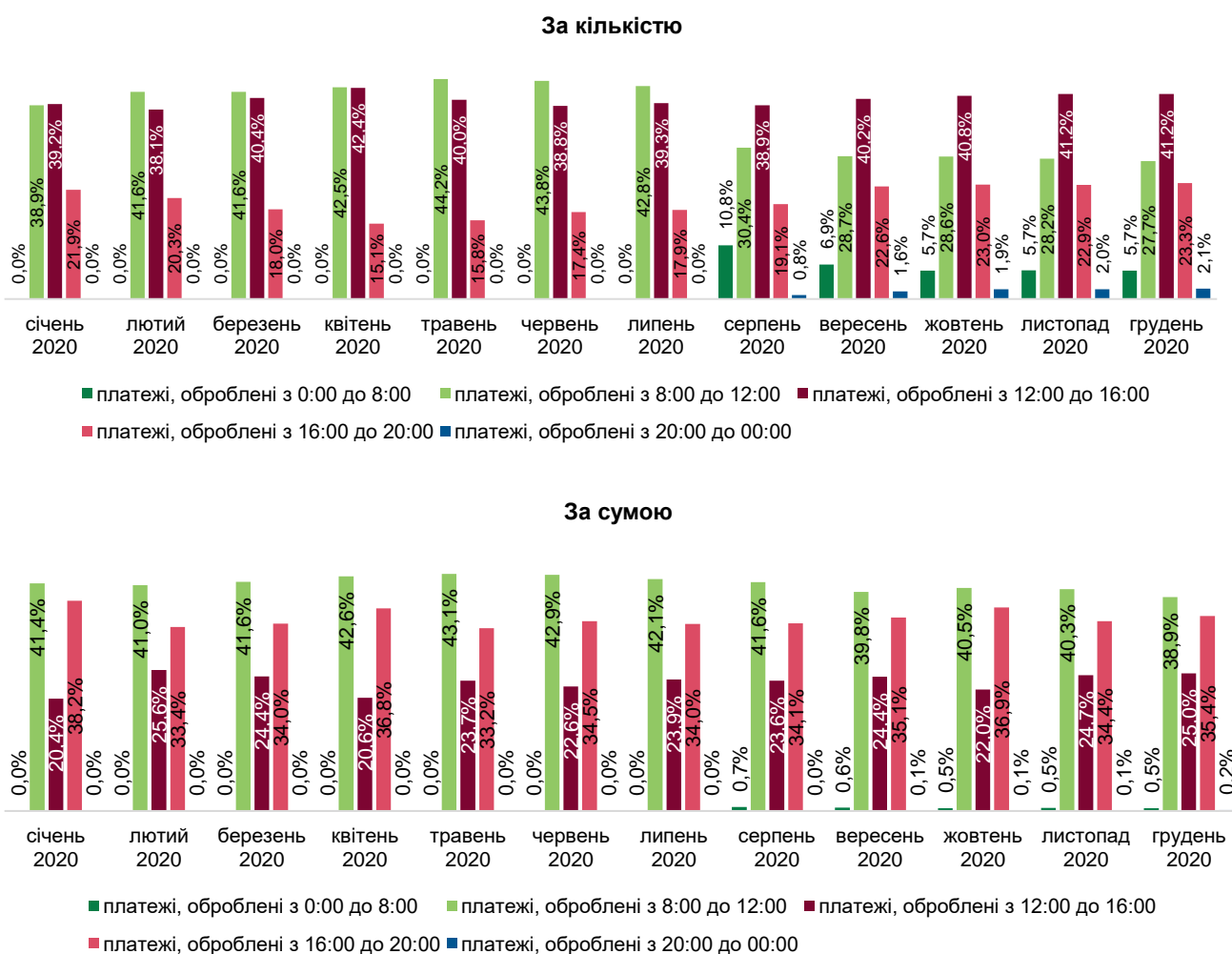
Графік 7. Динаміка зміни частки операцій за часом обробки у 2020 році

Завантаженість СЕП протягом робочого часу за кількістю платежів у 2020 році залишалася доволі рівномірною. Так, 76,1% кількості платежів у СЕП оброблялися з 08.00 до 16.00. Розподіл платежів, які було оброблено до 12.00 та до 16.00, майже однаковий. Водночас найбільше платежів за сумою оброблялося в часові інтервали з 08.00 до 12.00 (41,2% від суми) та з 16.00 до 20.00 (35,1% від суми).

Графік 8. Завантаженість СЕП у визначені часові інтервали у 2020 році, %

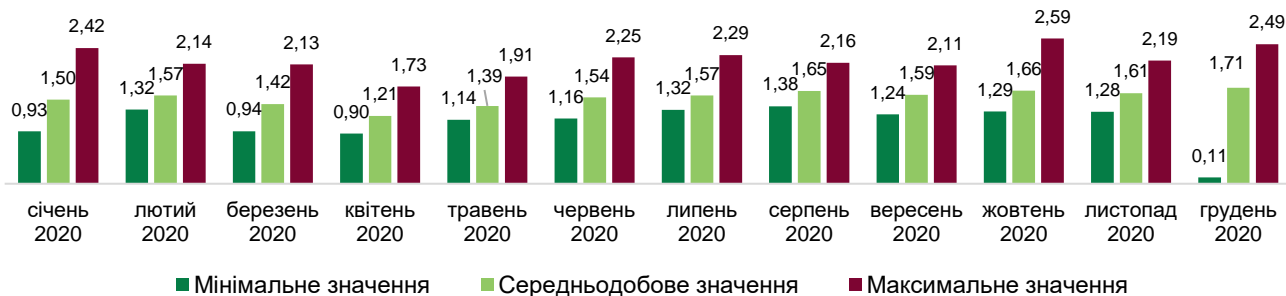
З моменту запровадження режиму роботи СЕП 23/7 у серпні 2020 року близько 5% платежів (за кількістю) опрацьовувалися з 0.00 до 8.00. Найбільше з цих платежів (10,8%) надійшло у серпні 2020 року. Сума таких платежів залишалася незначною (менше 1%).

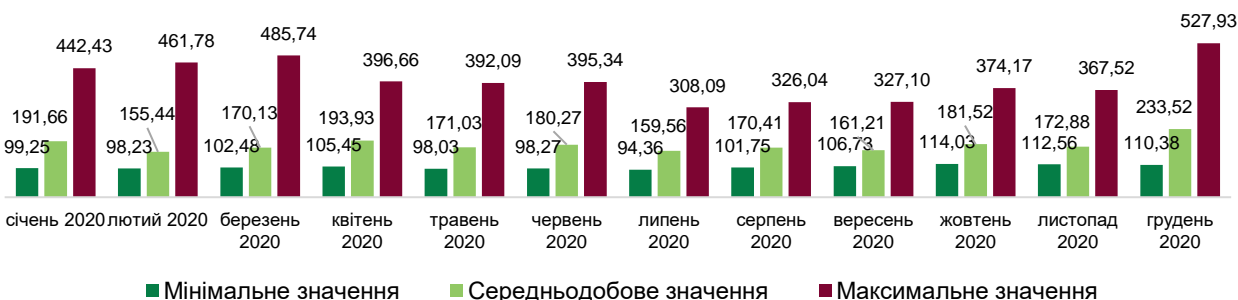
Графік 9. Динаміка зміни завантаженості СЕП у визначені часові інтервали у 2020 році, %

Аналіз “пікових годин” відображає ступінь рівномірності розподілу розрахунків протягом дня та виявляє певні години, на які має бути зосереджена увага, для уникнення операційного ризику.

Найбільша кількість платежів, яка була оброблена в СЕП за один день, становить 2,59 млн шт. (19.10.2020 “піковий день” за кількістю платежів), найбільша сума – 527,93 млрд грн (30.12.2020 “піковий день” за сумою платежів). Найменша ж кількість платежів за один день була оброблена 31.12.2020 – 0,11 млн шт. Найменшу суму платежів було оброблено в СЕП 23.07.2020 (94,36 млрд грн).

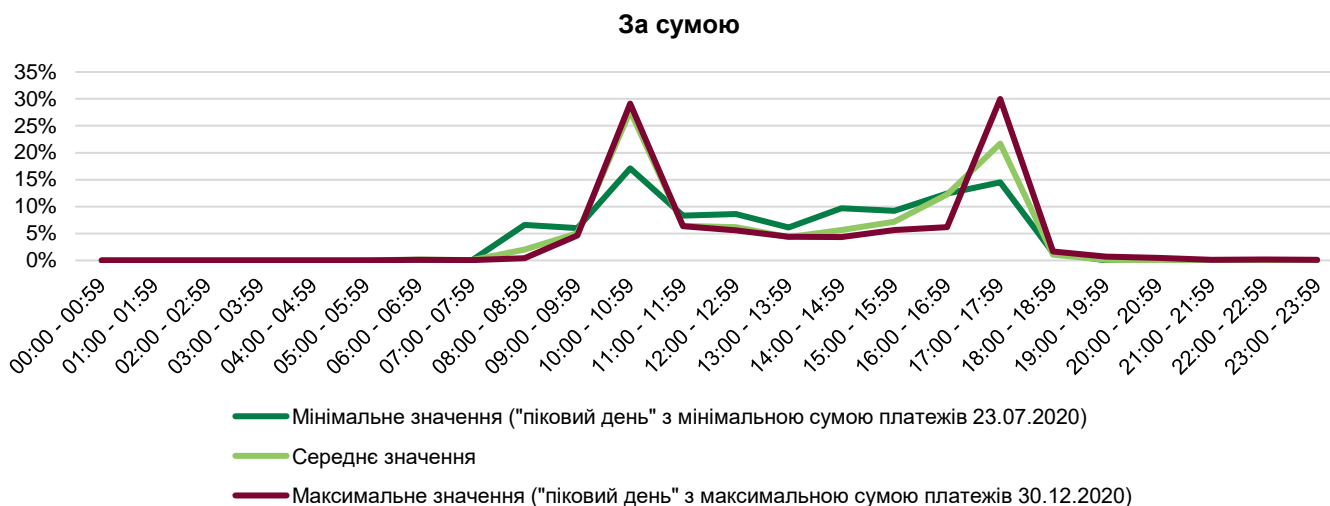
Графік 10. Динаміка зміни завантаженості СЕП у визначені часові інтервали у 2020 році, %

Графік 11. Сума оброблених платежів у СЕП у “пікові дні”, млрд грн

У середньому розподіл платежів у СЕП за кількістю та сумою протягом робочого дня, як зазначалося вище, був доволі рівномірним. Винятком є розподіл платежів у “піковий день” з мінімальною кількістю платежів (31.12.2020), що пов’язано з особливим регламентом роботи СЕП у цей день.

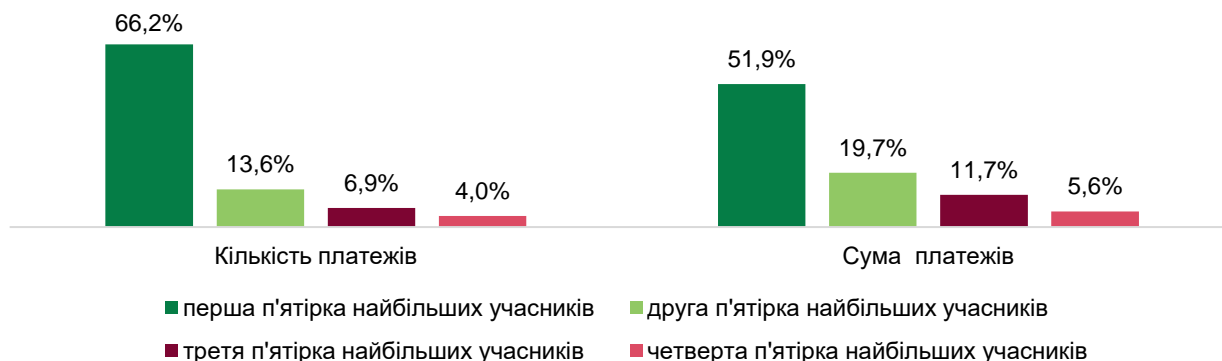

Графік 12. Погодинний аналіз “пікових днів”, %

Показник рівня концентрації у системно важливих платіжних системах у міжнародній практиці вважається одним із ключових у контексті забезпечення надійності функціонування платіжної інфраструктури. Виникнення системного ризику в платіжній системі, яка має системне значення для країни, спроможне спричинити фінансову та економічну нестабільність.

Питома вага платежів, здійснених 20 найбільшими учасниками СЕП (з 76 учасників станом на 01.01.2021), становила за кількістю 90,7% та за сумою 88,9% усіх платежів у СЕП. П'ять найбільших учасників СЕП у 2020 році здійснили 66,2% від кількості та 51,9% від суми всіх платежів у СЕП.

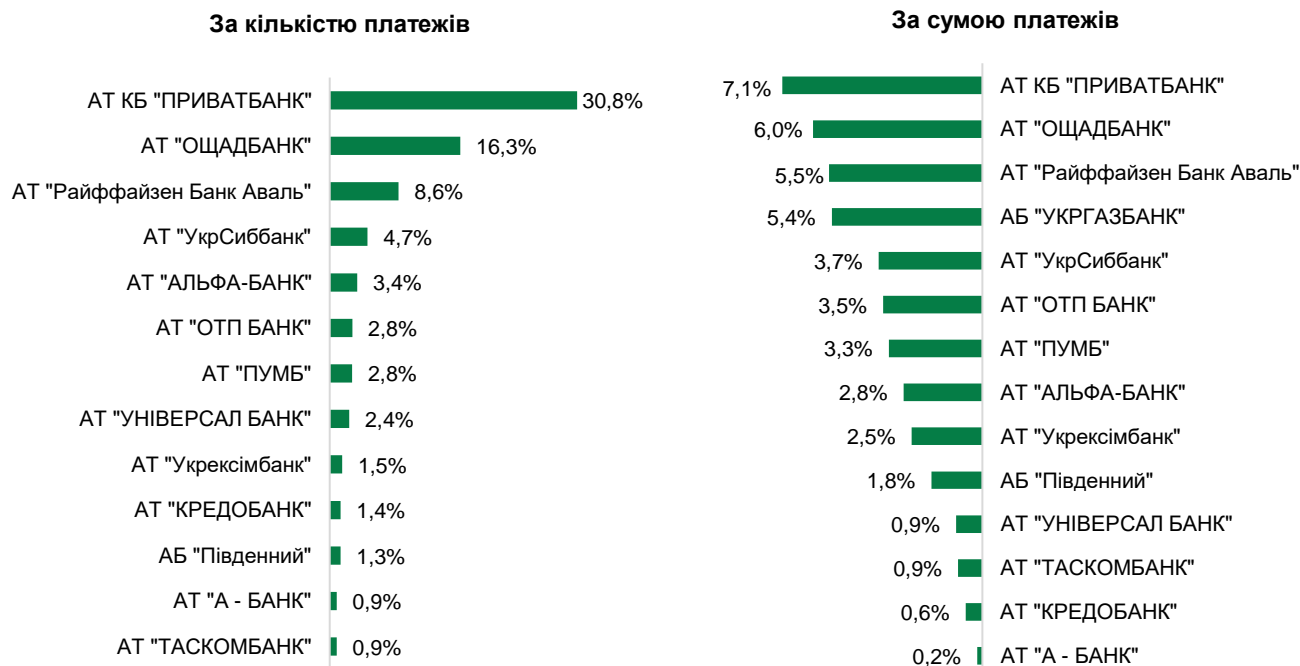
Графік 13. Розподіл операцій між п'ятірками найбільших учасників СЕП у 2020 році, %

До п'ятірки найбільших учасників СЕП (за сумою платежів) у 2020 році ввійшли:

- Національний банк (25,9% від суми платежів);
- Державна казначейська служба України (7,4% від суми платежів);
- АТ КБ “ПриватБанк” (7,1% від суми платежів);
- АТ “Ощадбанк” (6,0% від суми платежів);
- АТ “Райффайзен Банк Аваль” (5,5% від суми платежів).

Загальна частка операцій, здійснених системно важливими банками¹⁰ у СЕП у 2020 році, становила 80% від кількості та 44,4% від суми платежів.

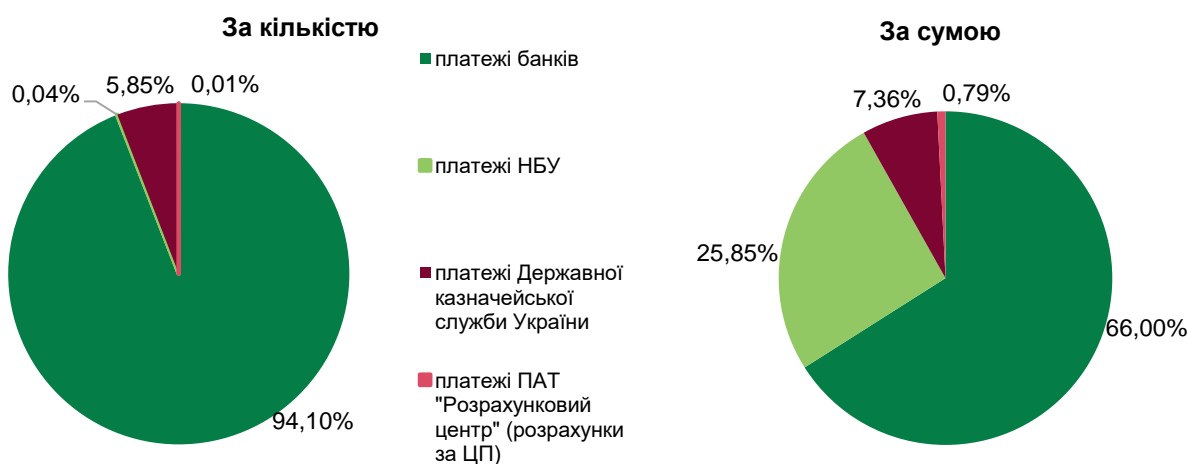
¹⁰ Затверджені рішенням Правління Національного банку України від 03.03.2020 № 155-рш.

Графік 14. Розподіл операцій між учасниками СЕП, які є системно важливими банками, у 2020 році, %

Індикатор взаємозалежності. Обсяг платежів, оброблених у СЕП для інших інфраструктур фінансового ринку у 2020 році, був не суттєвим. Так, питома вага платежів, які оброблені в СЕП та пов'язані з розрахунками за цінні папери¹¹, становила 0,01% від кількості та 0,79% від суми всіх платежів у СЕП.

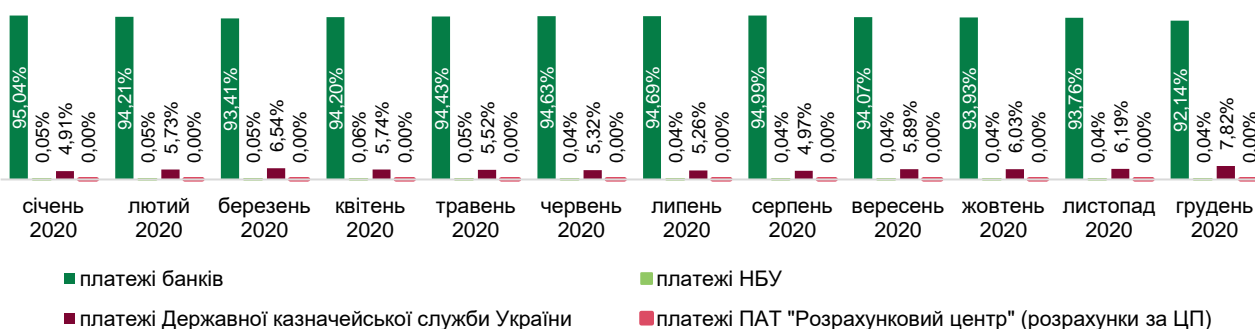
Найбільша частка платежів, які були оброблені в СЕП у 2020 році – платежі банків (94,1% від кількості та 66,0% від суми), друге місце за кількістю (5,85%) – платежі Державної казначейської служби України, за сумою (25,85%) – платежі НБУ.

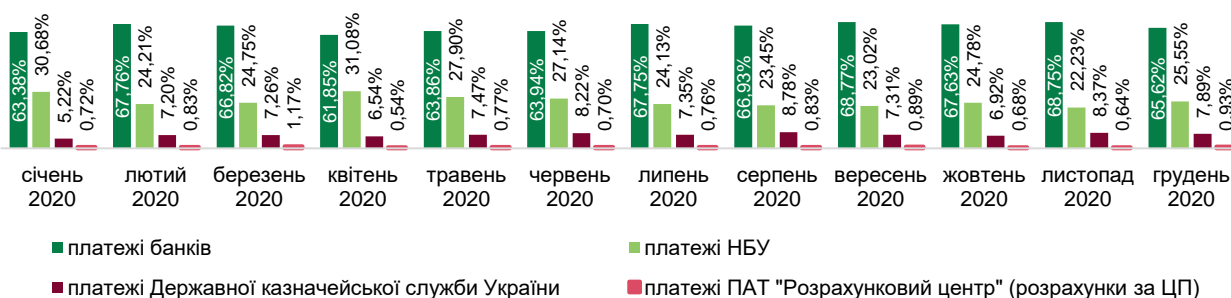
Графік 15. Обсяг платежів, оброблених у СЕП, у т. ч. для інших інфраструктур фінансового ринку у 2020 році, %

¹¹ Проведені ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ", який виконує функції ЦК.

За кількістю

За сумою

Графік 16. Динаміка зміни обсягу платежів, оброблених у СЕП, у т. ч. для інших інфраструктур фінансового ринку у 2020 році, %

2.3.2. Карткові платіжні системи

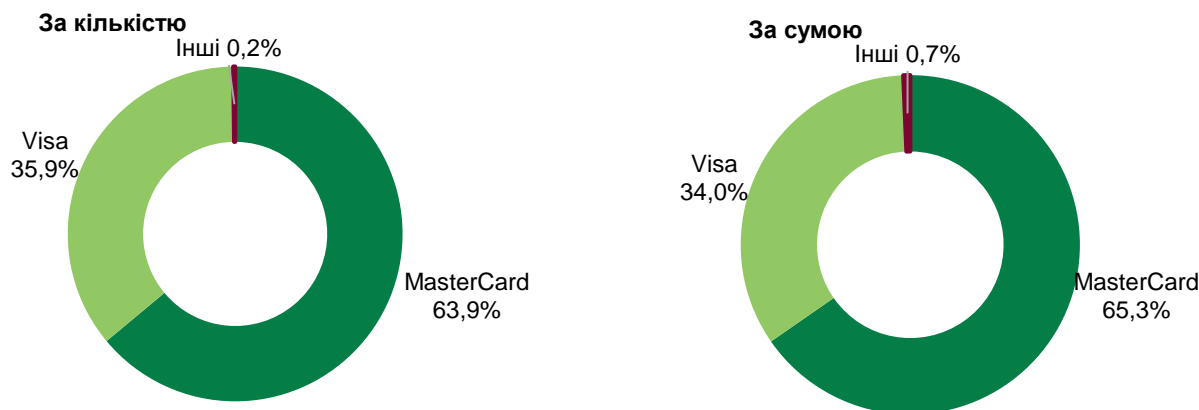
Операції з використанням платіжних карток

Незважаючи на карантинні та обмежувальні заходи, запроваджені у квітні 2020 року, які дещо пригальмували розвиток ринку платіжних карток, протягом 2020 року продовжував збільшуватися обсяг операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток. Так, кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, досягла 5 997,1 млн шт., що на 18,6% більше, ніж у 2019 році, а їхня сума – 3 957,3 млрд грн (збільшення на 10,6% порівняно з попереднім періодом).

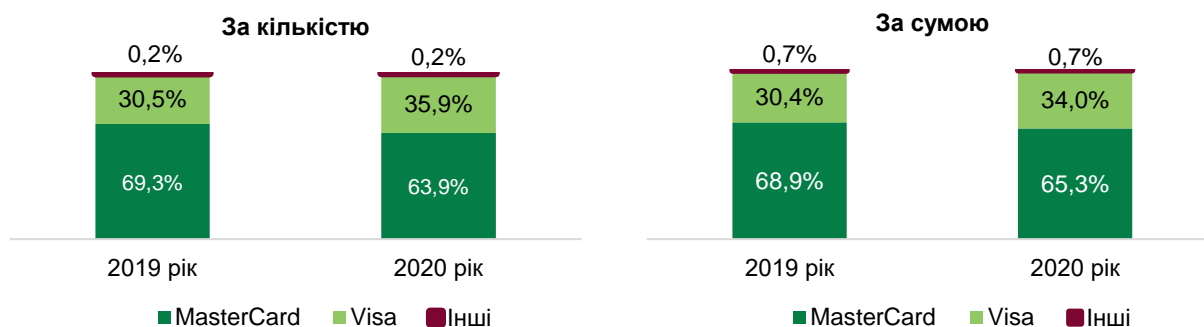
Більшість цих операцій здійснено у власній мережі українських банків-емітентів (58,1% від кількості та 77,2% від суми всіх операцій з платіжними картками). У мережі інших банків-резидентів здійснено 38,5% від кількості та 19,6% від суми операцій з платіжними картками.

За межами України обсяг операцій з платіжними картками, емітованими банками-резидентами, залишався незначним та становив 3,4% від кількості та 3,3% від суми усіх операцій з картками. Операції з картками, емітованими банками-нерезидентами, на території України становили лише 1,2% від кількості та 1,5% від суми усіх таких операцій в мережах українських банків.

Майже всі операції з використанням платіжних карток (99,8% кількості та 99,3% суми) у 2020 році було здійснено в міжнародних системах MasterCard (63,9% від кількості та 65,3% від суми) та Visa (35,9% від кількості та 34,0% від суми). Така сама ситуація спостерігалася й у 2019 році, водночас порівняно з 2019 роком спостерігалось зростання частки операцій з використанням карток МПС Visa (графік 18).

Графік 17. Розподіл операцій, здійснених з використанням платіжних карток, у розрізі картокових систем

Графік 18. Розподіл операцій у розрізі картокових систем у 2019–2020 роках.

У 2020 році порівняно з 2019 роком кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток зросла на 25,1% до 5 211,2 млн шт. (86,9% від загальної кількості), а сума – на 22,8% та досягла 2 208,7 млрд грн (55,8% від загальної суми операцій з картками).

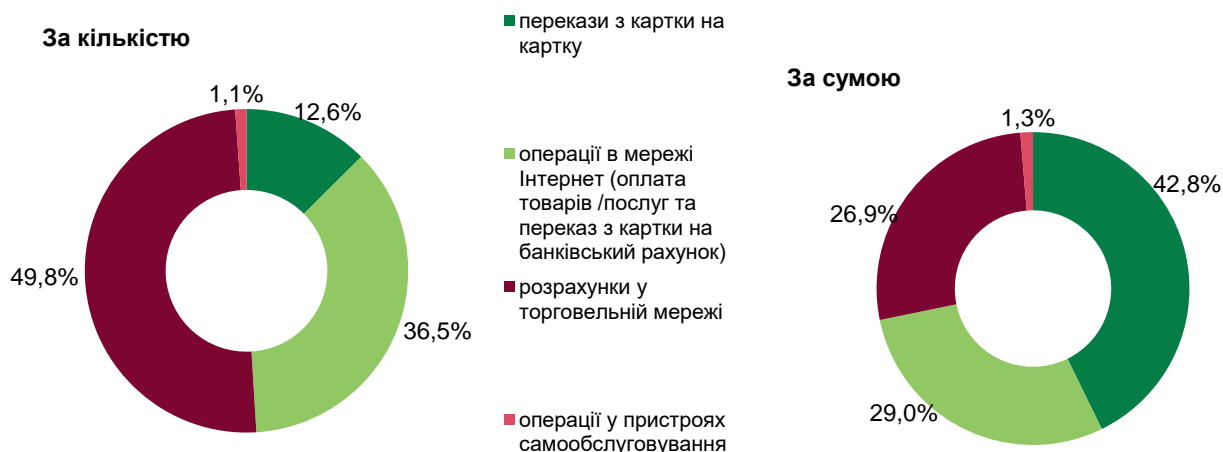

Графік 19. Кількість операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млн шт.

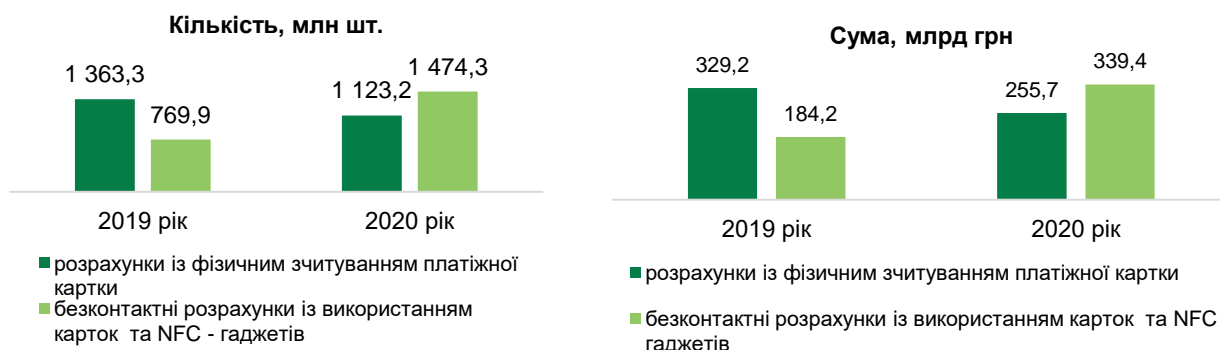
Графік 20. Сума операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млрд грн

За сумою безготівкових операцій з використанням платіжних карток превалювали перекази з картки на картку (42,8%), їхня кількість становила 12,6%. Водночас майже половину кількості безготівкових операцій з використанням платіжних карток (49,8%) здійснено в торговельній мережі, їхня сума становила 26,9% усіх безготівкових операцій. Порівняно з 2019 роком розрахунки в торговельній мережі зросли на 21,8% за кількістю та 15,9% за сумою. Понад половина цих операцій (56,8% кількості, 57,0% суми) – операції з використанням технології безконтактної оплати та NFC-технології.

Графік 21. Структура безготівкових операцій з використанням карток у 2020 році

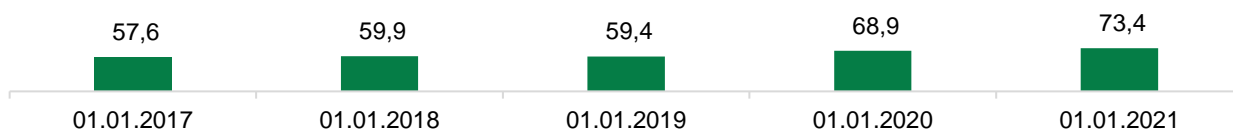
Загалом операції з використанням технології безконтактної оплати та NFC-технології перевищують операції з фізичним зчитуванням платіжної картки. Так, операції в торговельній мережі з фізичним зчитуванням платіжної картки порівняно з 2019 роком зменшилися на 17,6% за кількістю та 22,3% за сумою. Водночас операції з використанням технології безконтактної оплати та NFC-технології за цей період зросли на 91,5% за кількістю та 84,2% за сумою.

Графік 22. Безготівкові операції в торговельній мережі

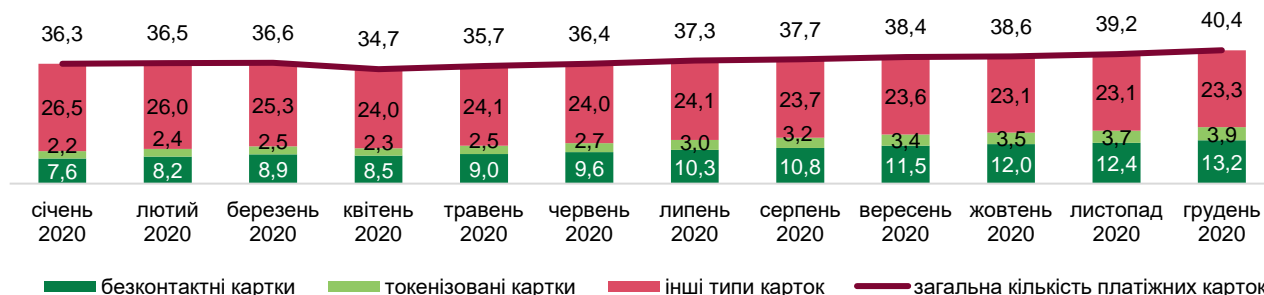
Емісія платіжних карток та їх види

Кількість карток, емітованих українськими банками, станом на 01.01.2021 становила 73,4 млн шт., що на 6,6% більше, ніж у попередньому році. З них більше половини (40,4 млн шт., або 55,1% емітованих платіжних карток) використовувалися в грудні 2020 року для здійснення видаткових операцій.

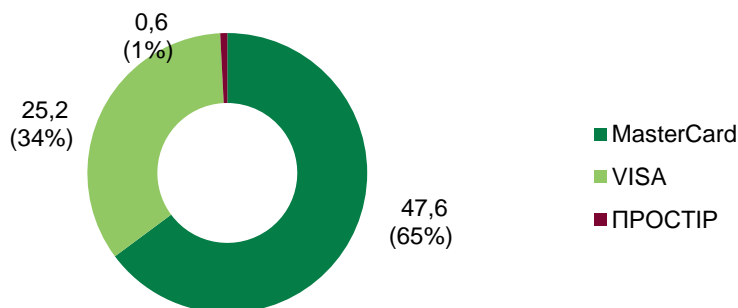
Графік 23. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн шт.

Безпека, швидкість та зручність безконтактних платежів як з використанням безконтактних карток, так і за допомогою смартфонів та інших NFC-пристроїв, спонукає поширенню карток, які підтримують таку технологію оплати. Так, кількість безконтактних платіжних карток, які використовували для здійснення видаткових операцій, за 2020 рік збільшилася майже вдвічі – з 7,6 млн у січні¹² до 13,2 млн карток у грудні. Кількість токенизованих платіжних карток¹³, які застосовувалися для здійснення видаткових операцій, за 2020 рік зросла на 76,6% до 3,9 млн шт.

Графік 24. Кількість платіжних карток, з використанням яких протягом звітного періоду були здійснені видаткові операції, млн шт.

Найбільша кількість платіжних карток (47,6 млн шт., або 65%) емітовані в міжнародній платіжній системі MasterCard. Друге та третє місце за кількістю емітованих карток посідають міжнародна платіжна система VISA (25,2 млн шт., або 34%) та система ПРОСТІР (0,6 млн шт. або 1%). Частка інших карткових систем, які здійснюють свою діяльність на території України, становила у 2020 році менше 0,01%.

Графік 25. Розподіл емітованих платіжних карток за картковими системами, млн шт.

¹² В частині активних карток порівнюються цифри станом на 01.02.2020 та 01.01.2021 у зв'язку із зміною періодичності подання статистичної звітності з січня 2020 року, з щоквартальної на щомісячну.

¹³ Створені в результаті заміни реквізитів платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які використовуються для здійснення операцій із застосуванням гаджетів із функцією NFC (зокрема, через платіжні сервіси Apple Pay, Google Pay, Garmin Pay та інші).

Лідерами за емісією карток є АТ КБ “ПриватБанк” (46,8% усіх емітованих карток), АТ “Ощадбанк” (18,4%) та АТ “УНІВЕРСАЛ БАНК” (6,0%).

Платіжна інфраструктура

Кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі порівняно з 2019 роком зросла на 12,3% до 375,0 тис. шт., з них 325,8 тис. шт. (86,9%) – безконтактні термінали. Загалом кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі за останні п'ять років зросла майже вдвічі з 199,8 тис. шт. до 375,0 тис. шт. Протягом останніх трьох років спостерігається поступове щорічне зменшення банківських пристроїв (банкомати, ПТКС та банківські термінали) з 56,6 тис. од. до 48,8 тис. од.

Графік 26. Платіжна інфраструктура, тис. од.

Кількість платіжних терміналів у розрахунку на 1 млн постійного населення України¹⁴ за рік зросла з 8,4 тис. од. до 9,4 тис. од. (на 11,9%). Регіональний розподіл платіжних терміналів лишився доволі нерівномірним. Лідерами за цим показником були м. Київ (23,4 тис. термінали на 1 млн. населення), Київська (13,8 тис. терміналів) та Дніпропетровська (11,8 тис. терміналів) області. Найменша кількість терміналів у розрахунку на 1 млн населення в Закарпатській (5,3 тис. терміналів), Донецькій (3,9 тис. термінали) та Луганській (2,4 тис. термінали) областях.

Найбільша кількість платіжних терміналів у АТ КБ “ПриватБанк” (58,4% усіх платіжних терміналів), АТ “Ощадбанк” (18,6%) та АТ “Райффайзен Банк Аваль” (8,7%).

Національна платіжна система Український платіжний простір

Розвиток та просування НПС “ПРОСТІР” є одним із завдань Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (далі – Стратегія). Упродовж 2020 року для досягнення цілей Стратегії Національний банк активно працював з учасниками українського платіжного ринку для їх залучення та технічної інтеграції з НПС “ПРОСТІР”, а також над розширенням платіжної інфраструктури для приймання карток НПС “ПРОСТІР”.

Учасники НПС “ПРОСТІР”

Протягом 2020 року НПС “ПРОСТІР” уклала договори приєднання з трьома українськими банками. Також п'ять учасників системи розпочали емісію та/або еквайринг у НПС “ПРОСТІР” і на кінець 2020 року кількість підключених учасників становила 36.

Платіжні картки НПС “ПРОСТІР”

Станом на кінець 2020 року загальна кількість платіжних карток НПС “ПРОСТІР”, емітованих банками – учасниками системи, становила майже 600 тис. шт., з яких 58% – активні платіжні картки. Протягом року два нових банки розпочали емісію платіжних карток НПС “ПРОСТІР”.

¹⁴ Чисельність населення станом на 01.12.2020 за даними Державної служби статистики України.

Наприкінці 2020 року вперше в Україні на ринок було введено продукт - кобейджингова картка ПРОСТІР-UnionPay International. Цей проект було реалізовано завдяки спільній роботі НПС "ПРОСТІР", міжнародної платіжної системи UnionPay International та АБ "Укргазбанк". Ця картка поєднує технології двох платіжних систем та працює за кордоном за правилами та в інфраструктурі UnionPay, а в Україні за правилами та в інфраструктурі НПС "ПРОСТІР".

Платіжна інфраструктура НПС "ПРОСТІР"

Станом на кінець 2020 року держателям карток НПС "ПРОСТІР" були доступні 366 тис. торговельних платіжних терміналів України для здійснення оплати товарів та послуг, що становило 98,3% від загальної кількості терміналів в Україні. Протягом 2020 року АТ "УКРПОШТА" та АТ "МЕГАБАНК" здійснили необхідні налаштування власних платіжних терміналів для приймання карток НПС "ПРОСТІР".

Графік 27. Торговельні платіжні термінали, що обслуговують картки НПС "ПРОСТІР", тис. шт.

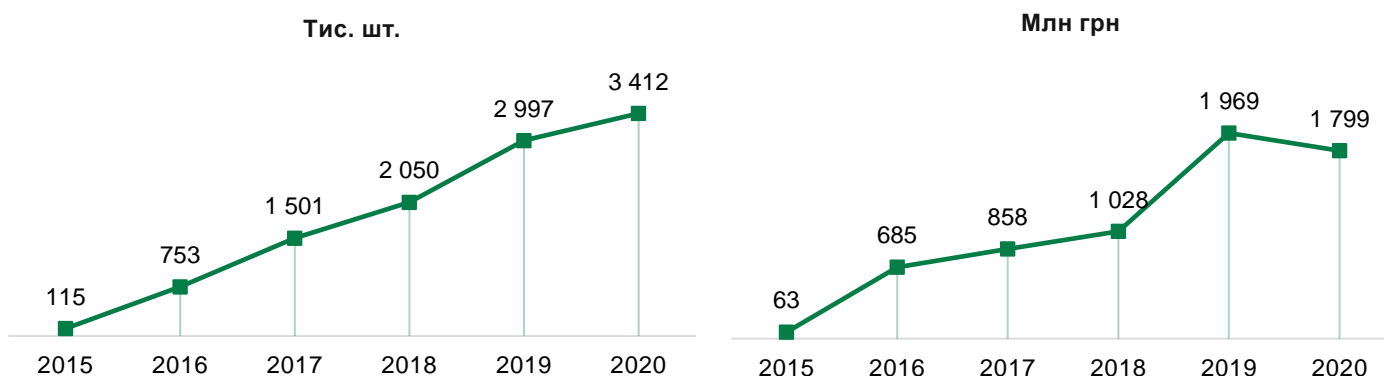
Також протягом 2020 року АТ "Райффайзен Банк Аваль", АТ "АЛЬФА-БАНК", АТ "БАНК ФОРВАРД" та АТ "АКБ "КОНКОРД" здійснили всі потрібні технічні налаштування для приймання карток НПС "ПРОСТІР" у мережі Інтернет. За рахунок цього зросла з 80% до 93% частка торговців у сфері електронної комерції, які приймають до оплати картки НПС "ПРОСТІР".

Кількість банкоматів, що приймали платіжні картки НПС "ПРОСТІР" станом на кінець 2020 року, становила 16,5 тис. шт. (87,7% від загальної кількості банкоматів України).

Операції з використанням карток НПС "ПРОСТІР"

Загальний обсяг операцій з використанням платіжних карток НПС "ПРОСТІР" та операцій з електронними грошима, емітованих банками-учасникам системи, за підсумками 2020 року становив 29 647 млн грн (з них 88% – операції з використанням платіжних карток НПС "ПРОСТІР"). Варто зазначити, що обсяг безготівкових операцій з використанням карток НПС "ПРОСТІР" за підсумками 2020 року збільшився у 3,7 раза порівняно з попереднім роком. Кількість операцій із використанням платіжних карток НПС "ПРОСТІР" та операцій з електронними грошима становила 22 425 тис. шт., з яких половина припадала на операції, здійснені з використанням карток НПС "ПРОСТІР".

69% від загальної кількості операцій з використанням платіжних карток НПС "ПРОСТІР" у 2020 році здійснювалися у власній мережі банків – емітентів системи (73% за даними 2019 року). Кількість міжбанківських операцій, оброблених Центральним маршрутизатором НПС "ПРОСТІР" за 2020 рік, становила 3 412 тис. шт., що на 14% більше ніж у попередньому році, а їхній обсяг становив 1 799 млн грн (незначне зниження порівняно з 2019 роком виникло внаслідок падіння транзакційної активності в квітні-травні 2020 року у зв'язку з введенням карантинних обмежень в країні).

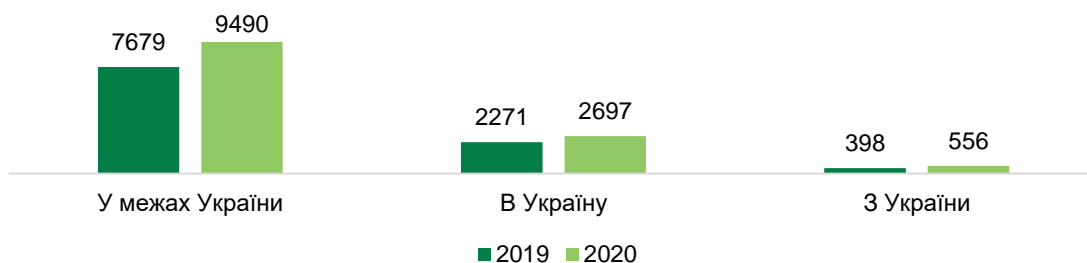

Графік 28. Кількість та обсяг міжбанківських операцій, оброблених Центральним маршрутизатором НПС “ПРОСТІР” за 2020 рік.

2.3.3. Системи переказу коштів

Упродовж 2020 року послуги з переказу коштів фактично надавали 37 систем переказу коштів, із них 30 систем, створених резидентами, та 7 систем, створених нерезидентами. Із використанням цих систем переказано:

- у межах України – 255,2 млрд грн (9 489,6 млн дол. США в еквіваленті);
- в Україну – 2 697,4 млн дол. США в еквіваленті;
- за межі України – 556,2 млн дол. США в еквіваленті.

Графік 29. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, млн дол. США (в еквіваленті)

Обсяг переказів у межах України, здійснених із використанням систем переказу коштів, створених резидентами, у 2020 році становив 9,5 млрд дол. США в еквіваленті (99,98% від загального обсягу переказів у межах України). Водночас лише одна система, створена нерезидентом (“Western Union”), здійснювала переказ коштів у межах України. Обсяг переказів із використанням цієї системи становив 2,3 млн дол. США в еквіваленті, або 0,02% від загального обсягу переказів коштів у межах України.

У 2020 році транскордонні перекази здійснювалися переважно з використанням систем, створених нерезидентами. Загальний обсяг переказів із використанням цих систем становив:

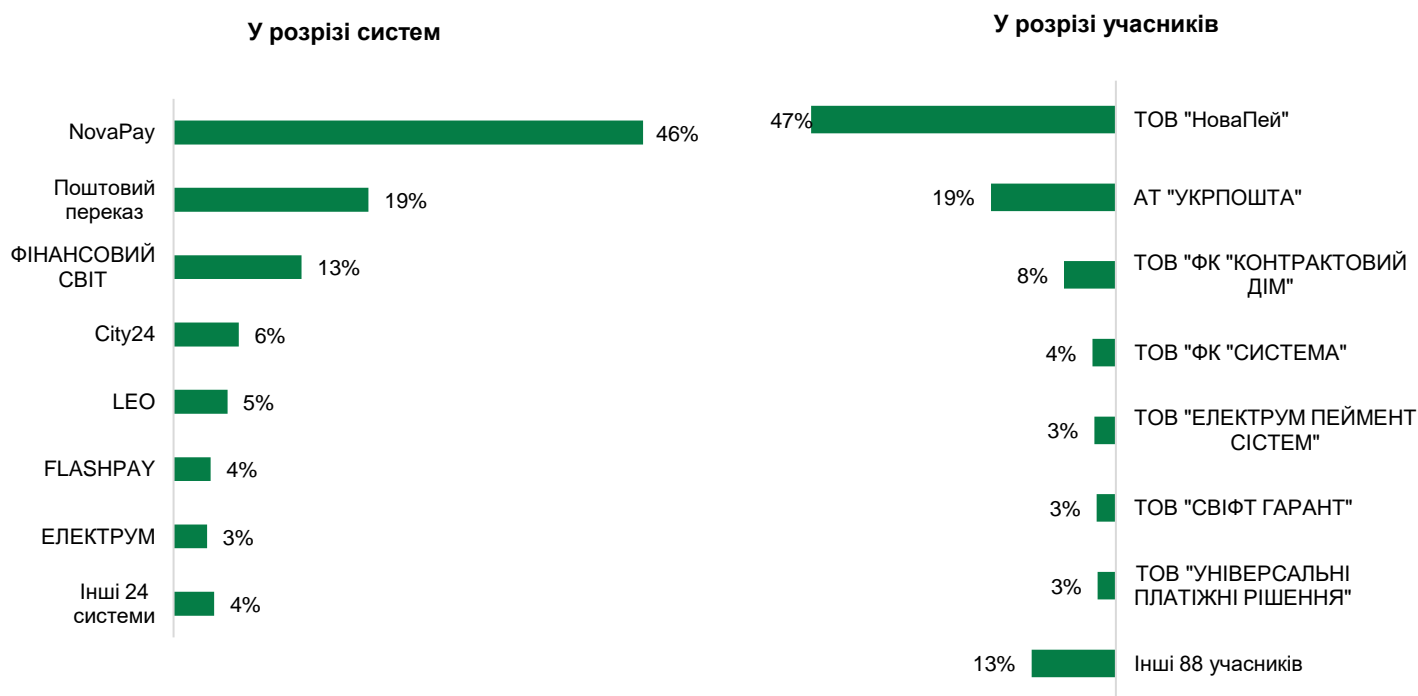
- в Україну – 2 461,1 млн дол. США в еквіваленті, або 91,2% від усіх переказів в Україну;
- за межі України – 543,0 млн дол. США в еквіваленті, або 97,6% від усіх переказів за межі України.

Чотири системи переказу коштів, створені резидентами, здійснювали упродовж 2020 року транскордонні перекази. Обсяг переказів із використанням цих систем становив:

- в Україну – 236,2 млн дол. США в еквіваленті, або 8,8% від усіх переказів в Україну;
- за межі України – 13,3 млн дол. США в еквіваленті, або 2,4% від усіх переказів за межі України.

Порівняно з 2019 роком кількість систем переказу коштів, створених резидентами, які здійснювали транскордонні перекази, збільшилася вдвічі.

Найбільший обсяг переказів у межах України здійснено з використанням системи переказу коштів “NovaPay” (ТОВ “НоваПей”) та “Поштовий переказ” (АТ “Укрпошта”).

Графік 30. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створені резидентами, у межах України, %

Серед систем переказу коштів, створених резидентами, більшість переказів (95%) здійснювалася з використанням систем, створених небанківськими фінансовими установами, і відповідно 5% від усіх переказів здійснювалося через системи, створені банками.

Графік 31. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створені небанківськими фінансовими установами та банками, у межах України

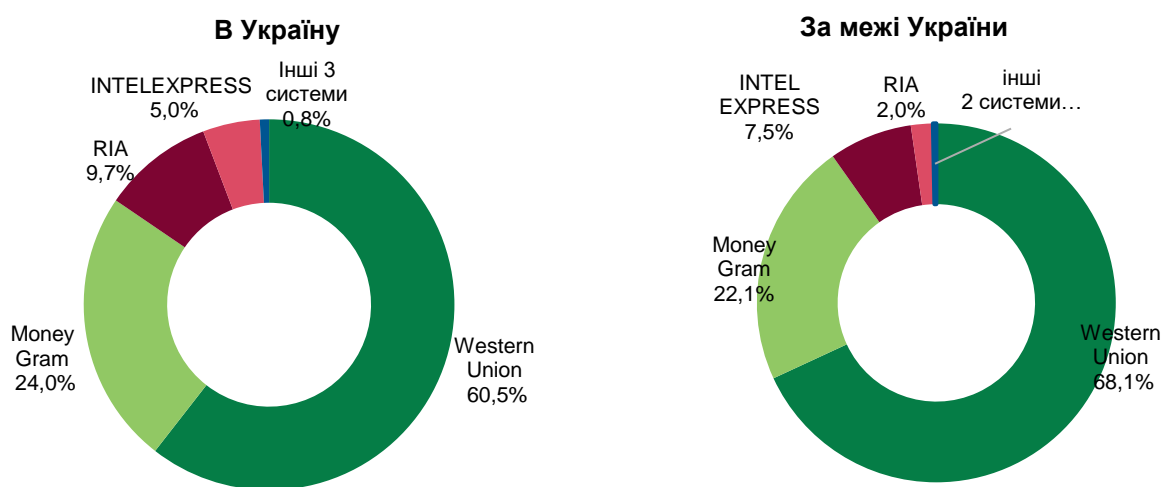
Діяльність систем переказу коштів, створених нерезидентами

Упродовж 2020 року в Україні здійснювали діяльність 7 систем переказу коштів, створених нерезидентами, із яких чотири системи зі США (“Western Union”, “MoneyGram”, “RIA” та “Sigue Money Transfer”), по одній – з Грузії (“IntelExpress”), Канади (“MEEST”) та Азербайджану (“ХАЗРИ”).

У 2020 році через системи, створені нерезидентами, переказано:

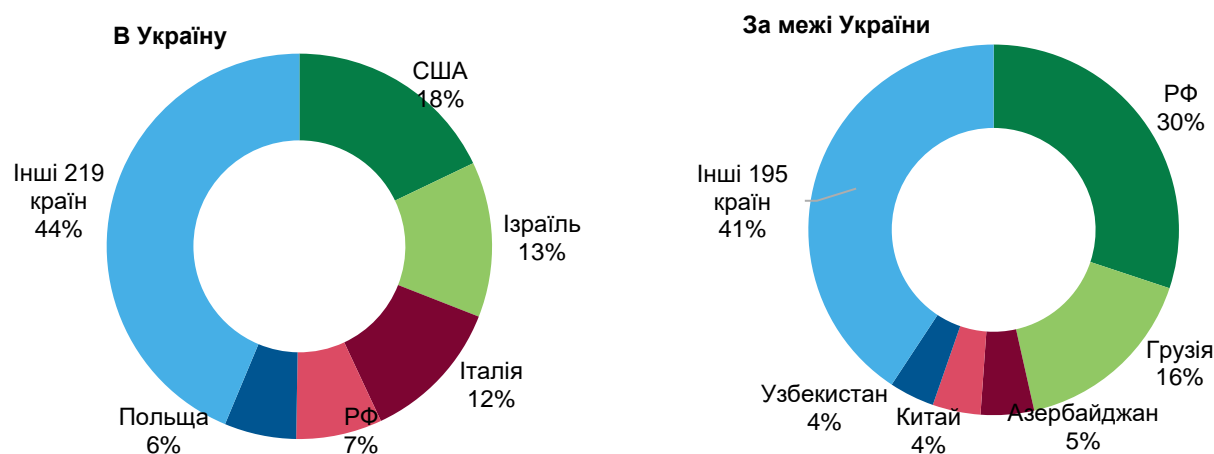
- у межах України – 62,0 млн грн (2,3 млн дол США в еквіваленті);
- в Україну – 2,461,1 млн дол. США в еквіваленті;
- з України – 543,0 млн дол. США в еквіваленті.

Перше місце серед систем переказу коштів, створених нерезидентами, за обсягами переказів як в Україну, так і з України у 2020 році посідає система “Western Union” (60,5% транскордонних переказів в Україну та 68,1% – з України).

Графік 32. Розподіл транскордонних переказів, здійснених через системи-нерезиденти (у розрізі систем переказу за сумою)

Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. Упродовж 2020 року сума коштів, отриманих в Україні з використанням міжнародних систем переказу коштів, майже в’ятеро перевищує суму коштів, відправлених за її межі. У 2020 році значні обсяги переказів в Україну надходили зі США (18%), Італії (13%) та Ізраїлю (12%). Найбільші обсяги переказів з України у 2020 році відправлялися до Російської Федерації (30%), Грузії (16%) та Азербайджану (5%).

Графік 33. Розподіл транскордонних переказів, здійснених через системи-нерезиденти (у розрізі країн за сумою)

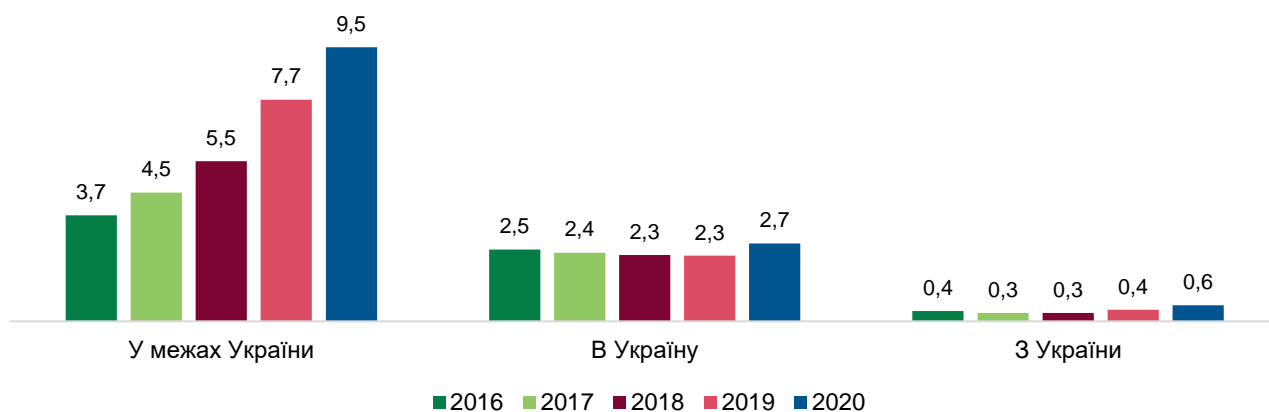
За результатами аналізу діяльності систем переказу коштів протягом п'яти років (2016–2020) слід зазначити таке:

перекази в межах України – зростання обсягів переказів коштів у межах України протягом 2016–2020 років на понад 20% щорічно здійснювалося за рахунок упровадження системами переказів коштів нових послуг та сервісів для користувачів систем;

перекази в Україну – якщо протягом 2016–2019 років сума переказів в Україну щороку несуттєво зменшувалася, то у 2020 році динаміка була протилежною – перекази в Україну збільшилися на 18,8% (порівняно з 2019 роком);

перекази за межі України – у 2017 році з України було відправлено на 18,8% менше, ніж у 2016 році. Починаючи з 2018 року щорічно спостерігається збільшення суми переказів з України. Якщо у 2018 році сума переказів з України збільшилася на 2,8%, то у 2019–2020 роках щорічно збільшувалася на третину (на 35,4% та 39,7% відповідно).

Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. Водночас протягом 2017–2020 років спостерігалось скорочення співвідношення між переказами, отриманими в Україні та відправленими з України (з 8,3 раза у 2017 році до 4,8 раза у 2020 році).

Графік 34. Перекази, здійснені з використанням систем переказу коштів у 2016–2020 роках, млрд дол. США (в еквіваленті)

2.3.4. Приймання платежів готівкою для подальшого переказу

Упродовж 2020 року послуги з приймання готівки для подальшого переказу надавали:

- за допомогою платіжних пристроїв: 18 небанківських установ – учасників систем переказу коштів, 28 банків за допомогою власних платіжних пристроїв та 13 агентів банків;
- через пункти надання фінансових послуг: 27 небанківських установ – учасників систем переказу коштів та 16 агентів банків.

Сума прийнятих платежів готівкою для подальшого переказу у 2020 році становила 665,9 млрд грн, що на 3,5% більше, ніж у 2019 році.

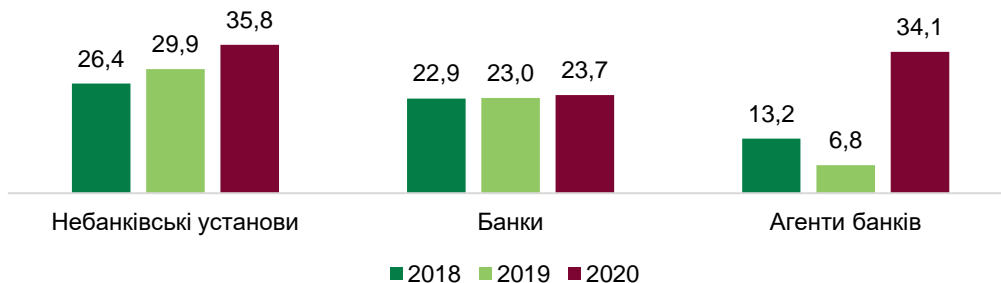
Більша частина цих коштів (421,5 млрд грн, або 63,3%) була прийнята за допомогою платіжних пристроїв, що належать банкам.

Графік 35. Розподіл прийнятих платежів готівкою для подальшого переказу у 2020 році за сумою

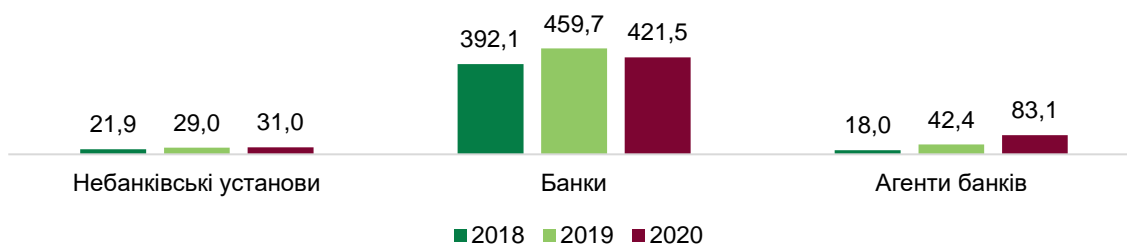
Приймання платежів готівкою для подальшого переказу за допомогою платіжних пристроїв

У 2020 році майже вп'ятеро збільшилася кількість платіжних пристроїв, що належать агентам банків. Таке зростання, головним чином, пов'язано з тим, що окремі платіжні пристрої, які належать небанківським установам, були налаштовані для приймання готівки одночасно в платіжних системах та за агентськими угодами. Водночас кількість платіжних пристроїв, які належать небанківським установам та налаштовані на приймання готівки в платіжних системах, у 2020 році збільшилася на 19,4% порівняно з 2019 роком.

Графік 36. Кількість платіжних пристроїв, тис. од.

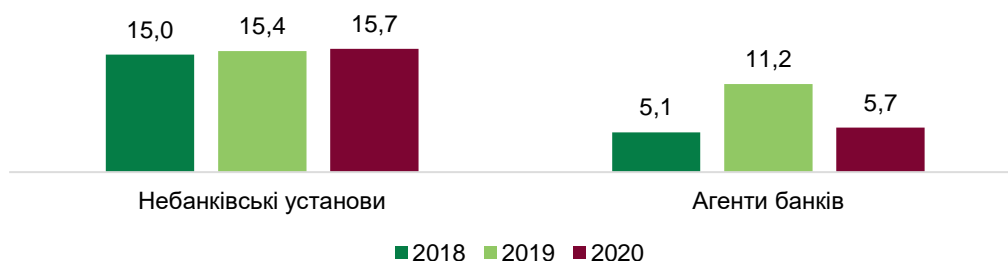
За допомогою платіжних пристроїв упродовж 2020 року прийнято 535,6 млрд грн (80,4 % усіх платежів готівкою), що на 0,8% більше, ніж у 2019 році. Водночас 78,7% цієї суми прийнято в платіжних пристроях, що належать банкам.

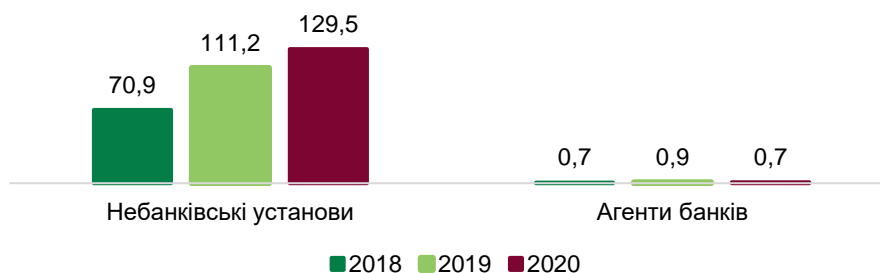
Графік 37. Сума прийнятої готівки за допомогою платіжних пристроїв, млрд грн

Приймання платежів готівкою для подальшого переказу через пункти надання фінансових послуг

Станом на 01.01.2021 кількість пунктів надання фінансових послуг становила 21,3 тис. од., із них майже три чверті (73,5%) належали небанківським фінансовим установам. Порівняно з даними станом на 01.01.2020 кількість пунктів надання фінансових послуг зменшилася на 19,8%. Це сталося, головним чином, за рахунок припинення співпраці окремих банків з комерційними агентами.

Графік 38. Кількість пунктів надання фінансових послуг, тис. од.

Графік 39. Сума прийнятої готівки у пунктах надання фінансових послуг, млрд грн

У пунктах надання фінансових послуг упродовж 2020 року прийнято 130,3 млрд грн. Майже всю суму (99,4%) прийнято в пунктах надання фінансових послуг, що належать небанківським установам, зокрема в пунктах АТ "УКРПОШТА" та ТОВ "НоваПей" як пунктах приймання готівки для подальшого переказу коштів у платіжних системах.

3. Оцінювання ІФР на відповідність міжнародним стандартам

Одним із важливих етапів оверсайта є оцінювання ІФР на відповідність міжнародним стандартам оверсайта PFMI.

PFMI входять до переліку ключових стандартів¹⁵, які Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board¹⁶) визначила важливими для зміцнення та збереження фінансової стабільності.

PFMI застосовуються до п'яти системно важливих ІФР, за якими здійснюється оверсайт (Табл. 5).

Принципи, які застосовуються до інфраструктур фінансового ринку*					
Принцип	ПС	ЦДЦП	СРЦП	ЦКА	ТР
1. Правова основа	•	•	•	•	•
2. Управління	•	•	•	•	•
3. Система управління ризиками	•	•	•	•	•
4. Кредитний ризик	•		•	•	
5. Забезпечення зобов'язань	•		•	•	
6. Маржинальні внески				•	
7. Ризик ліквідності	•		•	•	
8. Остаточність розрахунків	•		•	•	
9. Грошові розрахунки	•		•	•	
10. Фізична поставка		•	•	•	
11. Центральні депозитарії цінних паперів		•			
12. Обмін активами	•		•	•	
13. Правила та процедури дефолту учасників	•	•	•	•	
14. Сегрегація та переведення				•	
15. Загальний комерційний ризик	•	•	•	•	•
16. Депозитарний та інвестиційний ризики	•	•	•	•	
17. Операційний ризик	•	•	•	•	•
18. Умови доступу та участі	•	•	•	•	•

¹⁵ Стандарти, прийняті на міжнародному рівні щодо макроекономічної політики та прозорості даних, фінансового регулювання та нагляду, інституційної та ринкової інфраструктури.

¹⁶ Міжнародна організація, створена країнами Великої двадцятки (G-20) на Лондонському саміті в квітні 2009 року. До складу Ради з фінансової стабільності входять, зокрема, країни G-20 та міжнародні фінансові організації, інституції тощо (Банк міжнародних розрахунків, Європейський центральний банк, МВФ, Європейська комісія, Світовий банк тощо). Основною метою організації є виявлення слабких місць в області світової фінансової стабільності, розроблення і застосування регулюючої і наглядової політики у цій сфері. Рада з фінансової стабільності координує на міжнародному рівні роботу національних та міжнародних органів, які встановлюють стандарти, з метою розвитку та просування здійснення ефективної регуляторної, наглядової та іншої політики фінансового сектору.

19. Багаторівнева структура участі	•	•	•	•	•
20. Взаємодія з іншими ІФР		•	•	•	•
21. Ефективність та результативність	•	•	•	•	•
22. Стандарти та процедури комунікації	•	•	•	•	•
23. Розкриття інформації	•	•	•	•	•
24. Розкриття ринкових даних					•

* У цій таблиці відображено застосованість принципів до кожного типу ІФР. Якщо ІФР виконує функції більше ніж одного типу ІФР, то застосовуються усі принципи, що мають відношення до фактичних функцій, які виконуються конкретною ІФР.

Табл. 5 Застосування PFMI до ІФР

3.1. Оцінювання інфраструктур фондового ринку

Комплексне оцінювання центрального контрагента

У 2020 році Національний банк на виконання Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року та з урахуванням рекомендацій експертів МВФ здійснив комплексне оцінювання на відповідність міжнародним стандартам PFMI ПУБЛІЧНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ” (далі – Розрахунковий центр).

Розрахунковий центр – єдиний в Україні центральний контрагент, який є системно значущою ІФР України та відповідно до міжнародних стандартів відіграє важливу роль у збереженні фінансової стабільності країни.

Оцінювання здійснювала відповідно до Методики оцінювання суб’єктів інфраструктури фінансового ринку робоча група, до складу якої увійшли, зокрема, представники Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку як органу, відповідального за регулювання та нагляд за професійною діяльністю Розрахункового центру на фондовому ринку.

Національний банк оцінював Розрахунковий центр на відповідність 22 принципам, які застосовуються до центрального контрагента.

Під час оцінювання Національний банк проаналізував:

- законодавчі та нормативно-правові акти, які визначають діяльність Розрахункового центру як інфраструктури фінансового ринку;
- внутрішні нормативні документи Розрахункового центру;
- результати опитування та інтерв’ювання фахівців Розрахункового центру;
- аудиторські висновки, періодичну звітність.

За результатами оцінювання Національний банк підготував звіт про комплексне оцінювання центрального контрагента та надав 42 рекомендації щодо вдосконалення діяльності Розрахункового центру з метою наближення до міжнародних стандартів.

Комплексне оцінювання депозитарію Національного банку

Наприкінці 2020 року Національний банк на виконання Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року розпочав комплексне оцінювання депозитарію Національного банку на відповідність міжнародним стандартам PFMI.

Депозитарій Національного банку відіграє важливу роль на фондовому ринку України, зокрема, на ринку державних цінних паперів. Здійснення відповідно до компетенції депозитарієм Національного банку повноважень у сфері депозитарного обліку є однією з основних функцій Національного банку, установлених Законом про Національний банк.

Для оцінювання депозитарію Національного банку створено робочу групу, зібрано необхідну інформацію та розпочато роботу над детальним описом принципів.

Оцінювання депозитарію Національного банку буде завершено у 2021 році.

3.2. Оцінювання платіжних систем

Національний банк здійснює такі типи оцінювання платіжних систем:

- оцінювання платіжних систем, які планують здійснювати діяльність в Україні;
- комплексне оцінювання платіжних систем, що належать до категорії важливості, та платіжних систем, створених Національним банком;
- тематичне оцінювання (оцінювання окремих аспектів діяльності платіжної системи).

Оцінювання платіжної системи, яка **планує здійснювати діяльність в Україні**, здійснюється Національним банком шляхом аналізу документів, що надаються платіжною організацією відповідно до нормативно-правового акта Національного банку з питань реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та ОППІ. У 2020 році в переліку платіжних систем відбулися, зокрема, такі зміни:

- узгоджено правила та зареєстровано дві внутрішньодержавні платіжні системи “ГЕРЦ” (ТОВ “ФК “ГЕРЦ”) та “MONEYCOM” (ТОВ “СВІФТ ГАРАНТ”);
- узгоджено умови і порядок діяльності в Україні та зареєстровано міжнародну платіжну систему “CLEAR JUNCTION” (компанія Clear Junction Limited, Великобританія);
- розширено перелік послуг (зміна статусу з внутрішньодержавної на міжнародну) платіжною системою “NovaPay” (ТОВ “НоваПей”).

У 2020 році Національний банк здійснив **комплексне оцінювання СЕП**. З урахуванням ризик-орієнтованого підходу, керуючись принципом послідовності (одним із принципів оверсайта), Національний банк здійснює оцінювання та застосовує міжнародні стандарти до всіх значущих платіжних систем в Україні, у тому числі і до створених ним самим.

Комплексне оцінювання СЕП здійснювалося відповідно до уточнених принципів Методики комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем¹⁷, яка ґрунтується на відповідних документах Банку міжнародних розрахунків¹⁸.

Мета комплексного оцінювання СЕП – оцінити поточний стан діяльності СЕП, а також сформулювати висновки та рекомендації з метою наближення платіжної системи до міжнародних стандартів.

Під час оцінювання опрацьовано та проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти, внутрішні документи, які визначають діяльність Національного банку та СЕП, результати тематичного оцінювання СЕП на відповідність Принципу 17 “Операційний ризик” у 2019, показники діяльності СЕП за 2019–2020 роки.

Національний банк оцінив СЕП на відповідність 18 принципам, які застосовуються до платіжних систем (Табл. 5). За результатами оцінювання (станом на грудень 2020 року) СЕП повністю відповідає 11 принципам.

Водночас удосконалення потребують деякі питання діяльності СЕП, щодо яких надано рекомендації, а саме:

- правової основи (зокрема, щодо методологічного врегулювання питань управління кіберризиком та забезпечення кіберстійкості) (принцип 1);
- системи комплексного управління ризиками в платіжній системі (принцип 3);
- управління загальним комерційним ризиком у платіжній системі (принцип 15);
- управління операційним ризиком у платіжній системі (принцип 17);

¹⁷ Схвалена постановою Правління Національного банку України від 24.09.2015 № 635 (зі змінами) (далі – Методика № 635).

¹⁸ PFMI: Disclosure framework – структура розкриття інформації та методології оцінювання, якою встановлена орієнтовна методика оцінювання центральними банками платіжних систем на відповідність міжнародним стандартам оверсайта.

- ефективності та результативності діяльності платіжної системи (принцип 21).

Ураховуючи специфіку організації роботи СЕП, до неї не застосовуються вимоги щодо управління інвестиційним та депозитарним ризиками (принцип 16), а також щодо багаторівневої структури участі в платіжній системі (принцип 19).

Звіт про комплексне оцінювання СЕП разом із виробленими рекомендаціями направлено Раді СЕП¹⁹ для розроблення плану заходів щодо виконання рекомендацій.

¹⁹ Рада Платіжної організації СЕП НБУ – керівний колегіальний орган, що забезпечує виконання Національним банком функції платіжної організації.

4. Заключні положення

Тенденції та перспективи розвитку оверсайта у світі

Аналізуючи тенденції розвитку оверсайта у 2020 році слід відмітити, що пандемія COVID-19, з одного боку, змусила окремі центральні банки скоротити діяльність за окремими напрямками, а з другого, – засвідчила важливість ролі центральних банків у забезпеченні безперервності діяльності та кіберстійкості ІФР.

Країни Великої двадцятки (G-20)²⁰ пріоритетом розвитку на 2020 рік оголосили **вдосконалення транскордонних платежів**. Для досягнення поставленої мети за дорученням G-20 Радою з фінансової стабільності розроблено дорожню карту²¹, в якій одним із п'яти основних напрямів визначено координацію регулювання, нагляду й оверсайта транскордонних платежів на міжнародному рівні. Дорожня карта передбачає впродовж 2021–2023 років узгодження підходів до регулювання, нагляду й оверсайта транскордонних платежів, а також виявлення прогалів у міжнародних стандартах та їх опрацювання Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків.

Ураховуючи стрімкий розвиток платіжної інфраструктури у світі Європейський центральний банк розпочав роботу над оновленням підходів **до оверсайта платіжних інструментів**. На сьогодні в Євросистемі триває робота над проектом Єдиної системи оверсайта щодо платіжних інструментів, схем та домовленостей ("PISA framework")²². Нові стандарти замінять діючі у ЄС стандарти оверсайта платіжних інструментів (2003–2014)²³ та, на відміну від попередніх, крім традиційних платіжних інструментів (платіжні картки, кредитовий переказ, прямиий дебет та електронні гроші), поширюватимуться також на "цифрові платіжні токени" ("digital payment tokens"). Нові підходи передбачають застосування деяких принципів міжнародних стандартів PFMI до вищезазначених платіжних інструментів, а також платіжних схем та домовленостей. Також документ містить проект методики оцінювання платіжних інструментів, схем і домовленостей та попередні критерії для визначення необхідності здійснення їх оверсайта.

На сьогодні Національний банк вивчає вищезазначені підходи Європейського центрального банку з метою визначення в Україні порядку оверсайта за платіжними інструментами, схемами, електронними та цифровими грошима, передбаченого в проекті Закону України "Про платіжні послуги", прийнятому на початку 2021 року Верховною радою України в першому читанні.

З метою підвищення гнучкості підходів щодо визначення системної важливості платіжних систем, а також удосконалення підходів щодо здійснення спільного оверсайта Європейським центральним банком у 2020 році запропоновано **зміни до Регламенту щодо оверсайта системно важливих платіжних систем**²⁴. Ураховуючи стрімкий технологічний розвиток та зміни споживчих уподобань, з метою впровадження "гнучкої та передової

²⁰ Велика двадцятка, або G-20 (група двадцяти міністрів фінансів та керівників центральних банків) є групою міністрів фінансів та керівників центральних банків 20 економік: 19 з найбільших економік світу та Європейського Союзу. Загалом економіки G-20 становлять 90% світового валового національного продукту, 80% світової торгівлі (уключаючи внутрішню торгівлю у ЄС) та дві третини населення світу.

²¹ Глобальна дорожня карта для посилення транскордонних платежів: "Enhancing Cross-border Payments Stage 3 roadmap", 13 October 2020, The Financial Stability Board (FSB), <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P131020-1.pdf>.

Напрацювання Банку міжнародних розрахунків: "Enhancing cross-border payments: building blocks of a global roadmap Stage 2 report to the G20", July 2020, Bank for International Settlements, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d193.pdf>.

²² Проект Єдиної системи оверсайта Євросистеми щодо платіжних інструментів, схем та домовленостей (PISA framework) розміщено на сайті ЄЦБ https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/cons/html/pisa_oversight_framework.en.html.

²³ Перелік стандартів ЄЦБ щодо оверсайта платіжних інструментів розміщено на сайті ЄЦБ: <https://www.ecb.europa.eu/paym/pol/activ/instr/html/index.en.html>.

²⁴ Regulation of the European Central Bank (EU) No 795/2014 of 3 July 2014 on oversight requirements for systemically important payment systems (ECB/2014/28). Згідно з Регламентом упроваджено вимоги міжнародних стандартів PFMI до системно важливих платіжних систем. На сьогодні вимоги Регламенту поширюються на п'ять платіжних систем, визнаних Європейським центральним банком системно важливими: TARGET2, EURO1, STEP2-T, CORE(FR) та з травня 2020 року – Mastercard Clearing Management System.

методології ідентифікації системно важливих платіжних систем” пропонується розширити критерії віднесення платіжних систем до системно важливих. А саме, надати право Європейському центральному банку відносити платіжні системи до категорії системно важливих, ураховуючи ним складність платіжної системи та її учасників, наявність альтернативних систем, взаємозалежності та вплив на фінансову систему, а також тих платіжних систем, показники діяльності яких упродовж року не відповідали критеріям важливості, але, вірогідніше за все, відповідатимуть їм під час наступної класифікації. Також, ураховуючи коливання ділової активності платіжних систем, та з метою зниження частоти зміни їх класифікації Європейський центральний банк пропонує визнавати платіжну систему такою, що більше не відповідає критеріям важливості, у разі її невідповідності встановленим критеріям упродовж двох періодів оцінки поспіль²⁵.

Упродовж останніх років значна увага центральних банків приділяється також питанням, пов'язаним із **підвищенням фінансової інклюзії**²⁶. Так, у 2020 році Комітет з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Світовий банк опублікували спеціальні звіти, у яких фінансова інклюзія розглядається з точки зору платежів²⁷. Документи розвивають принципи та рекомендації, розроблені цими міжнародними організаціями раніше, та підтверджують важливість ролі належного нормативно-правового регулювання та оверсайта для створення сприятливого середовища для інклюзивних платіжних послуг. Запропонований інструментарій для детального оцінювання поточного стану фінансової інклюзії у сфері платежів умістив, зокрема, такі ключові критерії, які підтверджують незмінність загальних принципів ефективного оверсайта:

- наявність у центрального банку необхідних повноважень та окремого підрозділу, відповідального за здійснення оверсайта;
- розмежування відповідальності за здійснення оверсайта та виконання операційної функції відносно платіжних систем центрального банку (організаційно або шляхом забезпечення незалежних ліній звітування);
- визначення цілей оверсайта в нормативно-правових актах²⁸;
- використання нових технологій для здійснення оверсайта (якщо це доцільно), сприяння їх упровадженню учасниками ринку для управління ризиками та забезпечення відповідності встановленим вимогам;
- співпраця під час оверсайта з іншими органами влади та зацікавленими особами.

Національний банк постійно вивчає світовий досвід та документи провідних фінансових організацій, зокрема, Банку міжнародних розрахунків, Європейського центрального банку, опрацьовує рекомендації експертів Міжнародного валютного фонду, Світового банку та поступово запроваджує міжнародні підходи у сфері оверсайта для забезпечення надійного, ефективного та безперервного функціонування платіжної інфраструктури в Україні.

²⁵Відповідно до Регламенту щодо оверсайта системно важливих платіжних систем класифікація платіжних систем здійснюється один раз на рік.

²⁶Фінансова інклюзія відповідно до Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, затвердженої рішенням Правління Національного банку від 26.12.2019 № 1010-рш (в редакції затвердженої рішенням Правління Національного банку від 18.03.2020 №97-рш), визначена Національним банком одним із п'яти стратегічних напрямів розвитку.

²⁷Payment aspects of financial inclusion in the fintech era, CPMI BIS-WB, 14 April 2020, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d191.htm>.

Payment aspects of financial inclusion: application tools, CPMI BIS-WB, 29 September 2020, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d195.htm>.

Довідково. Із 2014 року робоча група Комітету з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Світового банку досліджують зв'язок фінансової інклюзії та платежів. У 2016 році опубліковано спеціальний звіт “Payment aspects of financial inclusion”, CPMI BIS-WB, April 2016, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d144.pdf> (так званий звіт PAFI report), у якому фінансова інклюзія вперше розглядалася з точки зору платежів. Зазначений звіт використовується органами влади різних країн як основа для розроблення та впровадження ініціатив та реформ для підвищення фінансової інклюзії.

²⁸ Згідно з дослідженням Світового банку основною метою оверсайта є досягнення безпеки та ефективності (97% опитаних центральних банків), додатковими цілями є: захист прав споживачів (43%), конкурентоспроможність ринку (39%), фінансова інклюзія (37%), уникнення фрагментації ринку (32%), уникнення змов (27%).

Опитування здійснено Світовим банком у 2018 році та опубліковано у 2020 році: Global Payment Systems Survey (GPSS), World Bank, 2020, <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/gpss>.